

**КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХЕРСОНСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»
ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

КАФЕДРА ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ:
ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ АНАЛІЗ**

Методичні рекомендації

Херсон
2017

УДК 316.61
С69

*Схвалено на спільному засіданні кафедри теорії і методики виховання, науково-методичних відділів з виховної та позашкільної роботи, управління навчальними закладами та координації діяльності районних (міських) методичних служб КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
(протокол № 4 від 15 травня 2017 року)*

Укладачі:

Кузьміч Т.О., кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії і методики виховання, завідувач науково-методичного відділу управління навчальними закладами та координації діяльності районних (міських) методичних служб КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Назаренко Л.М., доктор філософії, доцент кафедри теорії і методики виховання КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

Рецензенти:

Моїсеєв С.О., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики виховання КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

Воскова І.В., кандидат педагогічних наук, викладач кафедри психології, дошкільного виховання та початкової освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

Соціалізація дітей та учнівської молоді: практико-орієнтований аналіз : Методичні рекомендації / укладачі: Т.О. Кузьміч, Л.М. Назаренко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017 – 65 с.

У методичних рекомендаціях викладені методичні матеріали щодо налагодження взаємодії навчального закладу й соціального середовища (зарубіжний досвід), формування соціальної компетентності учнів засобами медіа-освіти, а також практико-орієнтовані матеріали з досвіду роботи вчителів Киселівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Білозерської районної ради, яка працює за програмою експериментально-дослідної роботи з означеної проблематики. Пропонується алгоритм підбиття підсумків реалізації обласної науково-методичної проблеми.

Викладені науково-методичні матеріали призначаються методистам, керівникам і педагогам дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів.

УДК 316.61

© КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ I МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	6
1.1. Взаємодія школи й соціального середовища як провідна умова соціалізації дитини: зарубіжний досвід.....	6
1.2. Медіа-освіта як засіб формування соціальної компетентності учнів.....	16
1.3. Патріотичне виховання старшокласників засобами медіаосвіти в аспекті соціокультурних орієнтацій учнів.....	21
1.4. Оцінювання ефективності впливу науково-методичної проблеми на стан соціалізації дітей та учнівської молоді.....	24
РОЗДІЛ II ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	27
2.1. Потреба в самореалізації як внутрішній стимул людської діяльності, джерело активності особистості.....	27
2.2. Формування соціальної активності школярів методами проблемного навчання на уроках зарубіжної літератури.....	30
2.3. Формування соціальної компетентності учнів через використання сучасних освітніх технологій.....	33
2.4. Соціалізація молодших школярів через використання інтерактивних технологій.....	38
ПІСЛЯМОВА.....	53

ПЕРЕДМОВА

Суспільно-політичні події, які увійдуть до історії України під гаслом Революції гідності (2014 р.) та наступні роки «між миром і війною» не могли не відобразитися на процесі соціалізації дітей та учнівської молоді. Статус «переселенця», втрата рідних, розлучення з друзями, однокласниками, безробіття батьків, адаптація до нового соціокультурного середовища – неповний склад труднощів і поневірянь, з якими й досі стикаються діти зі Сходу нашої країни, для яких другою домівкою стала Херсонщина. У свою чергу, змінився світогляд і маленьких мешканців регіону, яким через відсутність соціального досвіду ще важко відшукати відповіді на окремі неоднозначні запитання щодо ситуації в суспільстві, однак стояти осторонь вони теж не бажають. Таким чином формується нове покоління дітей та учнівської молоді, для яких поняття «мир», «патріот» – не просто слова з шкільного підручника чи популярної пісні, а усвідомлене бажання, а подекуди й готовність, стати на захист державності та суверенітету нашої країни. І нехтувати цим фактором соціалізації дітей та учнівської молоді в умовах сьогодення – неможливо.

Не менш вагомою рушійною силою означеного вище процесу є територіальна реформа в Україні. Адже створення об'єднаних територіальних громад не лише змінює сталу структуру освітнього простору, але й насичує його новим об'єктами, новими суб'єктами соціального партнерства, що відображається насамперед на змісті освітньої діяльності навчального закладу та підсилює позитивно або негативно його вплив на формування готовності дитини взаємодіяти зі соціумом. Таким чином саме громада, суб'єктом діяльності якої є й навчальний заклад, має подбати про правовий і соціальний захист неповнолітніх від деструктивних впливів соціального середовища та забезпечити оптимальні умови їх соціальної адаптації, соціалізації та інтеграції. Звідси, підвищується увага педагогічної науки (соціальна педагогіка, соціальна психологія, теорія і методика виховання, теорія і методика управління тощо) до пошуку ефективних підходів, механізмів, технологій формування у дітей та учнівської молоді компетентностей, необхідних для успішної

життєдіяльності особистості в громаді. Зокрема, концепцією «нової» української школи» актуалізуються такі ключові компетентності як: соціальна і громадянська; загальнокультурна; інформаційна та медіа-грамотність; підприємливість; екологічна грамотність та здорове життя; спілкування державною, рідною та іноземною мовою. Нова стратегія розвитку вітчизняної освіти теж є однією з факторів соціалізації дітей та учнівської молоді, оскільки реформування структури, змісті загальної середньої освіти суттєво впливатиме на становлення їх світогляду, ціннісно-потребнісної сфери та характер суспільної поведінки.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що проблема соціалізації дітей та учнівської молоді в нових соціокультурних умовах не лише не страчає своєї актуальності, а, навпаки, потребує додаткового дослідження з урахуванням зарубіжного та відчизняного соціально-педагогічного досвіду. Зокрема, на наш погляд, конструктивними є питання щодо забезпечення взаємодії навчального закладу та соціального середовища як провідної умови соціалізації дитини, формування медіа-грамотності школярів, застосування активних технологій, інтерактивних методів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці. Саме на означені нами аспекти і спрямовані методичні рекомендації «Соціалізація дітей та учнівської молоді: практико-орієнтований аналіз».

РОЗДІЛ I

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1 Взаємодія школи й соціального середовища як провідна умова соціалізації дитини: зарубіжний досвід

Соціалізація дитини – складний процес, який здійснюється як у результаті цілеспрямованого виховання, так і під впливом стихійних факторів. Окрім того, сучасна школа повинна враховувати особливості виховного впливу навколишнього середовища та сприяти встановленню оптимальних взаємин із соціумом. Найбільш ефективною моделлю взаємовідносин між школою й соціальним середовищем є їхня взаємодія.

Аналіз філософської, соціологічної й психолого-педагогічної літератури (Г.Андрєєва, Л.Байбородова, В.Бочарова, Л.Ваховський, Б.Вульф, О.Коджаспиров, М.Рожков, В.Семенов) дає змогу визначити взаємодію як цілеспрямований вплив школи й соціального середовища одне на одного, який сприяє взаємозбагаченню, посиленню виховного потенціалу взаємодіючих систем.

У нашому розумінні взаємодія є інтегрованою соціально-педагогічною системою, що об'єднує взаємодіючі між собою структури чи процеси, що становлять єдине ціле і виконують спільну функцію, є відкритими для будь-яких зовнішніх впливів, різноманітних чинників і обумовлюють спрямування практичної діяльності [7, с. 2].

У зв'язку з тим, що сучасна українська школа перебуває в пошуку нових концептуальних підходів до здійснення взаємодії із соціумом, особливого значення для вітчизняної педагогічної теорії й практики набуває зарубіжний досвід, зокрема, сучасної французької середньої школи, яка поступово стає все більш відкритою до зовнішніх впливів різноманітних соціальних інститутів, одночасно посилюючи свій вплив на них.

Аналіз наукових уявлень французьких учених про фактори формування особистості дозволяє зробити висновок про те, що ще філософи-просвітники XVIII століття (Ж.Ламетрі, Е.Кондильяк, К.Гельвецій, Д.Дідро, Ж.-Ж.Руссо) зафіксували всі генеральні фактори формування особистості – спадковість, середовище й виховання – та впритул підійшли до розв'язання питання про їх гармонізацію. Представники французького утопічного соціалізму й філософи-позитивісти XIX століття (А.Сен-Симон, Ш.Фур'є, О.Конт, П.Лаффіт) набагато глибше усвідомили зумовленість формування людини умовами соціального середовища й тим самим заклали основи сучасній концепції соціалізації. У першій половині XX століття у французькій філософсько-педагогічній думці виділяється соціоцентричний напрямок (Е.Дюркгейм, Ален (Alain), який започаткував

диференційний розгляд соціального середовища, забезпечення єдності біологічного й соціального в людині за допомогою виховання. Визначальний вплив на розвиток сучасної французької системи освіти справляє соціоцентрична філософсько-педагогічна концепція (П.Бурдьє, Ж.Капель, Л.Кро, Ж.Мажо, Ж.Фурастьє та ін.).

Представники сучасної французької соціальної педагогіки (М.Броссар, Ж.Бейєро (J.Beillerot), П.Валері (Valéry), А.Валлон, Р.Заззо, Ф.Лорсері, Ф.Мальр'є, Ж.Мішеле, М.Поро (M.Porot), Ж.Сабран, Ж.Шато, Р.Шошар (P.Chauchard) та ін.) одностайні в тому, що соціалізація підростаючих поколінь здійснюється як в результаті цілеспрямованого виховання, так і під впливом стихійних факторів. При цьому вони підкреслюють, що тільки школа здатна здійснювати „методичну соціалізацію” (фр. socialisation méthodique) дитини як цілеспрямований, послідовний і системний процес (Е.Дюркгейм). Однак розв'язати це складне завдання без урахування стихійних впливів навколишньої соціальної дійсності й використання її позитивного потенціалу школа не спроможна. У зв'язку з цим у сучасній французькій соціальній педагогіці чітко виявляється тенденція до диференційованого дослідження соціального середовища: вивчається специфіка виховного потенціалу сучасної сім'ї, батьківських громадських організацій, промислових підприємств, позашкільних закладів, засобів масової інформації, визначаються шляхи й педагогічні умови їхньої взаємодії зі школою. У соціально-педагогічних дослідженнях домінує ідея про рівноправне партнерство всіх виховних сил сучасного французького суспільства, яке розглядається як спільна діяльність різноманітних соціальних інститутів у галузі виховання при збереженні кожним із них власної мети. Як наслідок французька школа є відкритою до впливів з боку суспільства, одночасно посилюючи свій вплив на соціальне оточення.

По-перше, велике значення має осмислення й творче використання форм і методів спільної діяльності французької середньої школи й сім'ї, які будуються на основі рівноправного партнерства. Інтерес для сучасного українського суспільства становить організована діяльність батьківських асоціацій та федерацій у Франції, які є стратегічним місцем зустрічей сім'ї, школи й громадськості. На жаль, у нашій країні батьки беруть участь у виховному процесі тільки під керівництвом школи й не виступають самостійною силою, здатною відстоювати власні інтереси.

По-друге, існує потреба у перегляді вітчизняної концепції організації навчально-виховного процесу в позашкільних закладах. У зв'язку з цим викликають інтерес педагогічні принципи й особливості організації позакласної й позашкільної освіти та виховання у Франції. Використання французької моделі організації виховного процесу як колективної відповідальності місцевих органів влади, громадських організацій, промислових підприємств й освітньо-виховних закладів допоможе

українським школам позбавитися від невластивих їм функцій, змінити характер взаємодії з іншими інститутами виховання.

По-третє, засоби масової інформації в Україні, як і у Франції, є важливим фактором соціалізації підростаючих поколінь і являють собою особливий вид соціального спілкування, який здійснюється в масштабах усього суспільства. Негативні впливи ЗМІ не можна усунути заборонними заходами, шляхом установлення цензури. До освітньо-виховного процесу вітчизняної школи, на нашу думку, доцільно, як у Франції, включати методи навчання й виховання, які сприяють формуванню в учнів критичного мислення, розвиткові здатності бути активними й розбірливими у виборі інформації. Оскільки в Україні лише зароджується тенденція до розвитку медіа-грамотності учнів, для вітчизняної педагогічної науки вкрай важливо звернення до досвіду країн, які вже зуміли накопичити цікавий досвід у цій сфері соціалізації дитини.

Зазначимо, що ефективність соціалізуючого впливу сучасного загальноосвітнього навчального закладу є результатом сукупності всіх сторін шкільного життя: формальних та неформальних. Останні (у англomовних країнах їх називають «прихованим» навчальним планом) включають атмосферу школи, міжособові стосунки учасників педагогічного процесу, домінуючі символи, стилі педагогічної діяльності, шляхи розв'язання конфліктів, дилем, кризових ситуацій, організаційну культуру тощо. Формальна сторона діяльності школи – навчальний процес – передбачає формування певної системи знань про те «що робити, як бути, як жити і як стати».

Досвід європейських країн дозволяє говорити про широке різноманіття підходів, метою яких є формування демократичної громадянськості (чинник соціалізації) саме через навчальний процес, його зміст. Вибір тієї чи іншої форми визначається концепцією побудови навчального плану. В цілому їх можна об'єднати у три групи. Сутність *першого підходу полягає у викладанні системи знань*, що мають пріоритетне значення для виховання громадянськості в *рамках спеціально організованих навчальних предметів*, їх назви можуть значною мірою варіюватися: «Громадянська освіта», «Соціальне навчання», «Політична освіта», «Громадянські права», «Права людини», «Суспільство», «Людина і суспільство», «Людинознавство», «Навколишній світ», «Європейський дім», «Світ людини», «Демократія, держава та суспільство» тощо. Такі предмети вивчаються, як правило, в середній школі і на їх вивчення призначається 1-4 години на тиждень. Викладають їх учителі соціальних або гуманітарних дисциплін (спеціальна освіта зустрічається надзвичайно рідко). Така система є традиційною, наприклад, для Франції, де громадянська освіта здійснюється в обов'язковому порядку як у початковій, так і у середній школі.

Після завершення реалізації міжнародного освітнього проекту «Громадянська освіта – Україна» (2005-2008 р.р.) європейський досвід отримав своє втілення і у варіативній частині Робочих навчальних планів в Україні. Як наслідок, ученими і практиками-педагогами все активніше розробляються авторські програми елективних курсів громадянознавчого спрямування.

Другий підхід щодо соціалізації дітей через зміст освіти здійснюється на *міжпредметній основі*. За такою схемою соціалізація є спільною відповідальністю всіх учителів. Найбільшим є внесок учителів історії, соціальних та політичних наук, економіки. Важливим завданням є досягнення оптимальних міжпредметних зв'язків, що передбачає активну співпрацю розробників навчальних програм та вчителів-практиків; пріоритетне формування громадянськості на основі позаурочної діяльності. Здійснення «соціальних проектів» вважається більш ефективною формою соціалізації, ніж здобуття знань з будь-якої дисципліни, оскільки вона передбачає набуття соціального досвіду за межами класної кімнати.

Досить часто зустрічаються *змішані, інтегровані моделі*, де сполучуються різні форми організації соціалізуючого впливу. Наприклад, у Словенії, де проблеми виховання громадянськості є основним змістом навчального предмета «Етика і суспільство» (7-8 класи), існує ще й практика виконання індивідуальних проектів (9-12 класи), метою яких є співвіднесення конституційних прав і обов'язків громадянина зі специфічною політичною ситуацією в країні.

Звернімося до аналізу *соціалізуючого потенціалу окремих традиційних та нетрадиційних предметів*. Значного розвитку набуло викладання предметів «Основи права», «Права людини». Особливого інтенсифікувався цей процес починаючи з 1995 року, коли ООН оголосила десятиліття прав людини, а Європейська Співдружність поставила за мету ратифікувати відповідну європейську конвенцію. У ряді країн, перш за все у Австрії, Великобританії та Данії накопичений цікавий досвід у цій сфері. Зокрема, у школах Великобританії цілі навчального курсу «Права людини» містять такі аспекти: формування знань про права людини, цінностей для усвідомлення прав людини, навичок у користуванні правами людини. У процесі вивчення предмета у дітей формують поняття про потреби та бажання людини, про її права та обов'язки, про відмінності між цими поняттями. Дітей знайомлять з «Конвенцією про права дитини», у ході виконання практичних завдань та проведення дискусій вони набувають власного бачення цих питань.

У японській школі важливу роль у соціалізації майбутніх громадян вже більш як сто років відіграє навчальний предмет «Моральне виховання». В сучасній програмі курсу визначені такі основні цілі: формування громадянина Японії, запровадження соціальних норм у свідомість молоді у формі моральних цінностей, формування групової свідомості і почуття

громадянського обов'язку, усвідомлення необхідності бути дисциплінованим і працелюбним.

Важливим аспектом соціалізації людини є екологічна освіта, в центрі уваги якої вивчення питань охорони оточуючого середовища та боротьби з його забрудненням. У більшості країн накопичений цікавий оригінальний досвід у цій сфері. Так, у Японії формування природоохоронної свідомості здійснюється вже з 1910 року: спочатку у приватних школах, а потім і у державних навчальних закладах. У Голландії з 1919 року веде свою історію така практична форма екологічної освіти як Служба дитячих та шкільних садових ділянок. Позитивно, що вона завжди планувала роботу таким чином, щоб допомогти дітям у самостійному усвідомленні закономірностей життя природи, своєї ролі як її частини через набуття практичного досвіду спілкування з оточуючим середовищем. З 30-х років серйозна роль питанням охорони природи приділяється у школах Фінляндії. Вивчаються вони на безперервній основі, починаючи з дошкільного віку, і безпосередньо пов'язуються з завданнями морального, трудового, розумового, естетичного виховання. Як і в інших країнах, у США екологічна освіта здійснюється на міжпредметній основі, тобто охорона природи є складовою не тільки природничих дисциплін, а й економіки, математики, сільського господарства, історії, управління. Активно використовуються практичні та наочні методи навчання: робота на пришкольніх ділянках, екологічні екскурсії, польові заняття, екологічні ігри тощо. Поширеною є практика залучення до проведення тематичних занять вчених-фахівців із заповідників. Удосконалення програм екологічної освіти здійснюється у напрямі активізації практичного досвіду учнів та запровадження наукових способів розв'язання екологічних проблем. Починаючи з 60-х років екологічна освіта сприймається як найефективніший засіб формування активної соціальної позиції у Великобританії. Оскільки жителі всіх регіонів країни приймають безпосередню участь у виробленні адміністративних рішень, щодо охорони навколишнього середовища, школярі відчувають свою безпосередню причетність до долі своєї малої батьківщини. Учні привчають розробляти та здійснювати проекти щодо поліпшення екології конкретних територій. Багато уваги приділяється створенню навчальної літератури екологічної спрямованості, в якій розкриваються питання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, його поліпшення, цінності для людини та тваринного світу. На основі міждисциплінарного та безперервного принципу здійснюється екологічна освіта у ФРН. У країні створено ряд центрів екологічної освіти (Інститут педагогіки природничих наук у м. Кіль, Відомство з охорони оточуючого середовища у Берліні, Німецьке товариство екологічного виховання тощо), які приймають участь у розробці та здійсненні програм природоохоронних заходів, до яких залучаються і школярі.

Таким чином, провідним підходом до організації змісту екологічної освіти в сучасному світі є міждисциплінарний підхід. У методичному її забезпеченні домінують методи, спрямовані не тільки на формування екологічної свідомості і екологічної поведінки, але й звернуті до емоційної сфери дитини. У розпорядженні вчителів багатьох країн кіно-, фото-, теле- та відеоматеріали, що наближають дітей до світу природи, дозволяють показати її вразливість, пробуджують любов до всього живого, відповідальність за його виживання. В ряді країн систематично влаштовують екологічні табори, центри у природному середовищі, у яких діти проходять теоретичний та практичний курс екології. Наслідком багаторічної роботи світового педагогічного співтовариства стала розробка розвиненої системи екологічної освіти, що запроваджується у більшості країн світу, у тому числі і в Україні.

Необхідною умовою повноцінної соціалізації особистості у полікультурному, багатонаціональному середовищі є *вивчення іноземних мов*. З початку 90-х років у світі і, зокрема, у європейських країнах розвиваються нові тенденції у цій предметній галузі. Перш за все вони стосуються запровадження іноземної мови як обов'язкового предмета у початковій школі. Першочергова увага в процесі вивчення іноземних мов переноситься на розвиток комунікативних навичок учнів. Іншою, більш складною у соціально-політичному аспекті стороною питання є організація двомовного навчання як засобу забезпечення в умовах багатонаціональних держав співробітництва між різними національними громадами, задоволення культурних запитів та політичних прав громадян різних національностей.

Обов'язковим елементом шкільної соціалізації є в сучасних умовах практично у всіх країнах *вивчення економіки*. Головне призначення — економічної освіти полягає у допомозі молоді в успішному виконанні таких громадянських функцій як працівник, платник податків, споживач, виборець, інвестор тощо. Зміст курсів економічної освіти у більшості країн включає такі розділи: громадянин та економіка, організація економічного життя в суспільстві, ринкові відносини, держава і ринок, людина на ринку праці, підприємницька та комерційна діяльність, сім'я та економіка, фінансові системи, соціально-економічні аспекти екологічної проблеми, розвиток та екологічна безпека. В сучасному суспільстві зростає розуміння того, що від її ефективності значною мірою залежить конкурентноздатність робочої сили, а, отже, національної економіки в цілому. Тому все більша кількість соціальних агентів беруть участь у забезпеченні ефективності такої освіти, і, перш за все, законодавці, місцева влада, бізнесові структури, профспілки, громадські організації. При побудові змісту економічної освіти спеціалісти все частіше звертаються і до аналізу реальних економічних проблем, а не тільки ідеальних моделей, йдуть від ознайомлення учнів з поняттями мікроекономіки до вивчення її на

макрорівні. Велика увага приділяється реалізації принципу практичної участі школярів у розглядуваних процесах. Реальними формами такої участі є залучення школярів, і не тільки у віртуальній реальності, до розробки місцевих бюджетів, до інвестиційної практики на фондовій біржі тощо. У навчальних закладах розвинутих країн створена величезна методична база викладання економіки, побудована на новітніх інформаційних технологіях. Це і спеціальні комп'ютерні програми, і інтерактивні відеопроекти, і безмежні можливості Всесвітньої мережі Інтернет. В ній існує значна кількість навчальних WEB-сторінок з економічної тематики, що створюють прекрасні можливості для самоосвіти. В цілому статус економічних дисциплін як важливого засобу допрофесійної соціалізації молоді постійно зростає.

Традиційною вже для школи формою розвитку соціальних навичок учнів є **учнівське самоврядування**. Найбільш поширеною, особливо у англомовних країнах, є система префектів та рад учнів. Префекти виступають помічниками вчителя у питаннях підтримки дисципліни, іноді вони наділені правами накладати на своїх товаришів стягнення. Крім класних діють загальношкільні префекти (ними можуть стати тільки старшокласники 16-17 років), яких, як правило, обирають шляхом таємного загальношкільного голосування. У деяких випадках шкільних префектів призначає шкільна адміністрація. Рада префектів працює під проводом шкільного префекта, який керує також капітанами шкільних спортивних команд та різноманітних клубів. Разом з директором шкільний префект приймає участь у загальному керівництві навчальним закладом.

Досить часто діяльність шкільного самоврядування побудована за взірцем правлячих інститутів держави, коли, у школах обирають президента, віце-президента, голів різноманітних комітетів. Цікавою інновацією для вітчизняної школи може слугувати досвід Франції, де шкільні ради виникли у вигляді «команд», до яких входять як учні, так і вчителі. Делегати від усіх «команд» входять у загальношкільну асамблею і обирають її робочий орган – Рада життя школи». До її складу обирають як учнів, так і викладачів, представників адміністрації, батьків.

Отже, все більшої популярності набуває структура самоврядування, в яку на основах рівноправного співробітництва входять вчителі, учні, адміністрація школи, батьки, представники громадськості. У діяльності таких форм шкільного самоврядування традиційна його функція дисциплінарна, відійшла на задній план. Головним стало формування навичок співробітництва, соціальна адаптація учнів.

Важливим інструментом соціалізації учнів в рамках школи виступають служби психологічної консультації. До однієї з найбільш розвинутих у світі належить американська служба «гайденс», яка виникла у великих містах ще на початку ХХ століття як служба професійної орієнтації. Загальна мета «гайденс» у сучасній школі трактується як допомога, що дозволяє

особистості досягти свого повного розвитку. Конкретними цілями, що впливають з цієї мети, є:

- допомогти дитині пізнати себе: зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, свої переваги та недоліки, зрозуміти, як сприймають її інші люди. Це знання «гайденс» будує на точних вимірах та професійних судженнях;

- навчити дітей жити у злагоді одне з одним і зрозуміти світ, у якому вони живуть. Дати дитині знання, яке дозволяє їй зрозуміти природу поведінки (своєї та інших людей), причини роздратованості, способи контролю своєї поведінки. Ознайомити школярів з соціальним середовищем, у якому їм доведеться жити;

- допомогти дитині отримати максимум від шкільних занять: навчити її методам навчальної роботи, допомогти обрати ту програму навчання, яка відповідає індивідуальним особливостям учня, надати допомогу у випадку відсутності успіхів;

- допомогти дитині зрозуміти свої інтереси, пізнати свої здібності та світ праці, навчитись правильно користуватися своїми здібностями у цьому світі.

Діяльність «гайденс» включає три провідні сфери: навчальна орієнтація школярів, їх професійна орієнтація та керівництво особистістю (самоменеджмент). *Навчальна орієнтація* – це допомога, яка надається учням індивідуально або у групах і яка дозволяє їм функціонувати у школі більш активно. Вона включає в себе такі елементи, як знайомство зі школою, надання учням широкої інформації про шкільні справи, формування ефективних навчальних навичок та вмій. Центральне місце у навчальній орієнтації посідає визначення індивідуальної програми навчання і вибір подальших шляхів освіти для учня. Основними критеріями у виборі навчальної орієнтації учня є результати тестів інтелектуальної обдарованості та тестів для визначення навчальних успіхів. На їх основі складаються рекомендації консультантів щодо вибору профілю навчання у старших класах середньої школи. *Професійна орієнтація* здійснюється спеціалістами у цій галузі як в школі, так і у відповідних державних центрах. Підліткам надається широке коло інформації про професії, умови праці, платню, вимоги до спеціалістів. Одночасно визначається професійна придатність підлітка до певного виду діяльності. *Керівництво особистістю* має за мету допомогти учневі зрозуміти й оцінити себе і на цій основі виробити спосіб поведінки, який забезпечить достатню пристосовуваність. Важливим аспектом цієї діяльності є вивчення якостей особистості. Головна увага консультантів звернена на три аспекти: інтереси і мотиви, ставлення до різних сторін дійсності, здатність до соціальної адаптації. В сучасних умовах існує дуже розвинута система діагностики цих якостей.

Важливим чинником соціалізації школяра є засоби масової інформації, які називають сьогодні "паралельною школою". Все більшу роль відіграє Інтернет, що дозволяє школярам з різних країн спілкуватися між собою,

обмінюватись різноманітною інформацією. Але, поряд з позитивною роллю інформаційних мереж, у тому числі і *шкільного телебачення*, що є дуже розвинутим у ряді країн, існує небезпека дегуманізуючого впливу ЗМІ на особистість школяра. З метою попередження такого впливу активного розвитку набув напрям виховної роботи, що отримав назву «Преса в школі». До конкретних його форм належать, передусім, клуби з бібліотеками-читальнями, в яких обговорюються актуальні політичні, соціальні, екологічні проблеми, які найбільше цікавлять підлітків та юнаків. У розвинутих країнах існують спеціальні методичні видання «преси у школі»: «Читати газету» (Франція), «Газета в класі» та «У дзеркалі преси» (ФРН); створені спеціальні педагогічні центри, видаються спеціальні видання для школярів, додатки для школярів видають провідні газети світу (наприклад, щотижневик «Преса в школі» видає «Нью-Йорк таймс»).

Підсумовуючи зазначимо, що в освітній вітчизняній практиці можуть мати місце й інші позитивні приклади зарубіжного досвіду щодо забезпечення взаємодії школи та соціуму зокрема щодо оцінювання її ефективності, у процесі чого враховуються як власне педагогічні чинники (відповідність змісту освіти, форм та методів навчання, всього «шкільного клімату» потребам школярів), так і соціально-педагогічні (відповідність діяльності школи як суспільної інституції потребам соціально-економічного, політичного, культурного розвитку держави, регіону та у глобальному вимірі). Параметрами оцінювання виступають сфери такої взаємодії, а саме:

- взаємодія школи й сім'ї;
- взаємодія школи й виробничих колективів;
- взаємодія школи й позашкільних закладів;
- взаємодія школи й засобів масової комунікації;
- виховна діяльність за місцем проживання дитини.

Отже, взаємодія школи і соціального середовища в зарубіжному у контексті сприймається як провідна умова соціалізації дитини. та розглядається як форма рівноправного партнерства, що сприяє взаємозбагаченню, посиленню виховного потенціалу взаємодіючих систем.

Література:

1. Алексєнко Т. Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини: Наук.-методичний посібник. – К., 2004. – 96 с.
2. Аніщенко А. П. Педагогічні умови соціалізації старшокласників у територіальній громаді : автореф. дис. ... канд. пед наук : 13.00.05 / А. П. Аніщенко. – Луганськ, 2010. – 22 с.
3. Борисова П. В. Особенности познавательной активности старшеклассников в образовательном процессе (на примере различных типов образовательных заведений) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / П. В. Борисова; Российский гос пед. ун-т. им. А. И. Герцена. – СПб., 2004. – 206 с.

4. Дичківська І. М. Школа успіху і радості С. Френе як інноваційна виховна технологія // Зб. наук. пр. / АПН України. Ін-т проблем виховання: в 2-х кн. – К., 2002. – Кн.2. – С. 181-184.
5. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. В. Докучаєва. – Луганськ, 2007. – 481 с.
6. Ігнатенко П. Р. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблем // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1(14). – С. 118-123.
7. Ичалова М. Х. Познавательная культура и религиозное сознание: аспекты взаимосвязи : дисс. ... канд. филос. наук : 9.00.11 / М. Х. Ичалова ; Дагестанский. гос. ун-т. – Махачкала, 2004. – 147 с.
8. Конвенція про права дитини, прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 4425 генеральної асамблеї ООН 20.11.1989 р.
9. Ковалев А. Г. Психология личности. – М.: Просвещение, 1965. – 147 с.
10. Коваленко В. О. Деякі проблеми виховання учнівської молоді в спадщині Дж. Дьюї і А. Макаренка (порівняльний аналіз): Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Ніжин, 1998. – С. 234-238.
11. Коваль В. Формування патріотичної вихованості на матеріалі творів Лесі Українки // Українська мова і література в школі. – 2000. – № 5. – С. 13-16.
12. Лифинцева М. В. Содержание и организация воспитательной работы в образовательных учреждениях в условиях интеграции социально-педагогической среды : дисс. . канд. пед. наук : 13.00.01 / М. В. Лифинцева ; Ставропольский гос. ун-т. – Ставрополь, 2004.
13. Назаренко Л. М. Аксиологія виховання як складова соціального становлення дитини: монографія / Людмила Миколаївна Назаренко. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 216 с.
14. Формуємо соціалізуючий простір. Методичні рекомендації / укладач: Л.М. Назаренко – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 52 с.
15. Назаренко Л. М. Сутність та особливості моделі родинно-шкільного виховного простору / Л.М. Назаренко // Виховна робота в школі. – 2005. – № 3. – С. 2-13.
16. Маленкова В. Воспитание: взаимодействие с семьей школьника // Домашнее задание. – 2002. – № 1. – С. 10-15.
15. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
17. Оржеховська В.М., Ковчанич Т.Г. Учнівське самоврядування : пошук ефективних моделей і технологій. Навчальний посібник – К.: 2011. – 225 с.
18. Панагушина О.Є. Управління соціально-педагогічною роботою в процесі соціалізації учнівської молоді / О.Є. Панагушина // Управління навчальним закладом: теоретико-методологічний аспект : колективна монографія / А.М. Зубко, І.Я. Жорова, Л.М. Назаренко та ін.; за аг. ред.. Л.М. Назаренко – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – С. 134-164.
19. Петров В.Ф. Інноваційні підходи до організації учнівського самоврядування як умова формування соціально активної особистості / В.Ф. Петров // Управління навчальним закладом: теоретико-методологічний аспект : колективна монографія / А.М. Зубко, І.Я. Жорова, Л.М. Назаренко та ін.; за аг. ред.

Л.М. Назаренко – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – С. 164-186

20. Полуйкова С. Ю. Организационно-педагогические условия освоения студентами профессионально-образовательной среды факультета : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01, 13.00.08 / С.Ю. Полуйкова ; Омский гос. ун-т. – Омск, 2000.

21. Рапацевич Е. С. Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Минск, 2005. – 719 с.

22. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

23. Сергієнко О. О. Особливості формування пізнавальної культури старшокласників-ліцеїстів в умовах соціалізаційного простору сучасного ліцею.

24. Стельмахович М. І. Українська народна педагогіка. – К., 1997. – 312 с.

25. Степанов В. Г. Индивидуальный поход к трудным школьникам: Психолого-педагогические проблемы: Учебное пособие. – М., 1995. – 320 с.

26. Столяренко О. Педагогічна підтримка в особистісно зорієнтованій парадигмі виховання // Рідна школа. – 2004. – № 5. – С. 10-13.

27. Ступарик Б. Н. Національна школа: витоки, становлення: Навч.-методичний посібник: – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.

28. Толстокорова А. Проблеми сімейного виховання: гендерний аспект. // Психолог. – 2003. – № 10/11. – С. 45-48.

29. Фіцула М.М. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. / М.М. Фіцула : Вид-во «Навчальна книга – Богдан», 2001. – 191 с.

30. Чернікова Т. Від школи функціонуючої до школи, що розвивається / Т. Чернікова //Підручник для директора. Журнал управлінської компетентності. Педагогічне видавництво «Плеяди», 2007. – С. 43-67.

1.2. Медіа-освіта як засіб формування соціальної компетентності учнів

Для того щоб успішно навчатися протягом усього життя, працювати, ефективно вирішувати проблеми особистого та суспільного характеру, усвідомлено будувати своє життя, і кожна окрема особистість, і соціум в цілому повинні не тільки мати необхідну інформацію про самих себе і навколишнього їх фізичного та соціального середовища, а й вміти ефективно нею користуватися.

Під *соціальною компетентністю* сьогодні розуміють здатність і можливість представників молодого покоління реалізувати себе в соціумі: здатність приймати відповідальність, брати участь у прийнятті групових рішень, успішно вирішувати конфлікти, брати участь в підтримці і поліпшенні демократичних інститутів.

Ось чому сьогодні так важливо готувати учнів до нових умов життя і професійної діяльності в надзвичайно складному інформаційному середовищі, вчити їх самостійно діяти в цьому середовищі, ефективно використовувати його можливості і захищатися від негативних впливів. Такі завдання ставить перед собою новий напрямок педагогіки – медіа-освіта.

Медіа-освіта (англ. Media education від лат. Media – засоби) як напрямок в педагогіці, виступає за вивчення «закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео). Основні завдання медіа-освіти: «підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину розуміти її, опановувати засоби спілкування на основі невербальних форм» [7].

У 70-ті роки ХХ століття в зарубіжній і вітчизняній педагогіці з'явилися терміни «медіа-освіта» і «медіа-грамотність» (раніше використовувалися – «кіноробота», «кіноосвіта», «аудіовізуальна грамотність», «візуальна грамотність»). У таких провідних країнах світу як Великобританія, Франція, Австралія, США, Канада вже існує сформована система медіа-освіти в середніх і вищих навчальних закладах. У 1989 році Рада Європи, керуючись доповіддю ЮНЕСКО, прийняла «Резолюцію по медіа-освіті і новим технологіям», в якій була вказана основна мета цього напрямку в педагогіці: «медіа-освіта має починатися якомога раніше і тривати всі шкільні роки в якості обов'язкового для вивчення предмета»[6].

В Україні питаннями медіа-освіти займаються наукові співробітники Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук. Серед основних тем їх наукових досліджень – проблеми маніпулятивного впливу медіа, огляди аналітичних досліджень рівня медіа-культури старшокласників українських шкіл, аналіз комп'ютерних ігор як самостійної медіа-системи, психологічні аспекти медіа-освіти, проблеми медіа-соціалізації і т.і. (В.Ф.Іванов, О.С.Пашкова, Д.І.Дзюба, Л.В.Кульчицька, О.І.Боришполець, Л.С.Найдьонова, Г.В.Онкович, О.А.Голубєва та інші). У роботах дослідників розглядаються найрізноманітніші проблеми сучасної зарубіжної і вітчизняної медіа-освіти. У багатьох з них аналізується досвід, накопичений відомими медіа-педагогами [9,10].

Сучасна людина знаходиться під впливом значної кількості медіа-інформації, обсяг якої постійно збільшується. Юна особистість, що знаходиться в процесі становлення, часто навіть не усвідомлює, що медіа-простір впливає на формування її ціннісних орієнтацій, інтелектуальної та емоційної сфери, а в кінцевому підсумку, життєвої позиції теперішніх та майбутніх поколінь.

З бурхливим розвитком нових технологій виникла така проблема як збільшення кількості вільного часу. З одного боку, з'являється багато часу для всебічного розвитку особистості. З іншого боку, в реальності вільний час не завжди використовується на благо; як наслідок – зростання молодіжної злочинності, правопорушень, наркоманії та ін. Таким чином, одне із завдань сучасної педагогіки – розробка культурно-ціннісної організації дозвілля дітей та молоді. У цьому контексті медіа-освіта може

надати великі можливості для розвитку творчої і гуманної особистості, можливості «діалогу культур» в цьому педагогічному напрямку.

Аналізуючи теорію та практику медіа-освіти в різних країнах, приходимо до висновку, що не існує єдиної теоретичної концепції медіа-освіти. Вперше спробу систематизації ключових концепцій медіа-освіти зробив на початку 90-их років ХХ століття дослідник А.В.Шаріков, виділивши їх в найзагальнішому вигляді. Пізніше більш розгорнуті і систематизовані підходи до аналізу основних медіаосвітніх теорій були зроблені в працях Л. Мастерман, Ж.П`етта і Л.Жиру [7].

Аналіз зазначених вище праць дозволяє зробити наступні висновки. До так званого «захисного» (або «прищепного») підходу можна віднести «ін'єкційну», «екологічну», «етичну», «релігійну» і «естетичну» теорії медіа-освіти, основна думка яких полягає в тому, що педагоги прагнуть захистити учнів від негативного, з їх точки зору, впливу медіа (включаючи медіа-тексти низької художньої і сумнівної моральної якості). Цьому впливу протиставляються «класичні культурні цінності», релігійні канони або кращі сучасні твори (книги, фільми, телепередачі та ін.).

До «аналітичного» підходу в медіа-освіті можна віднести як теорію «розвитку критичного мислення», так і «ідеологічну», «семіотичну», «культурологічну» теорії. Найважливіше завдання – навчити учнів розпізнавати способи і форми маніпулятивного впливу медіа, навчити орієнтуватися в сучасному інформаційному потоці.

Особливо слід відзначити *теорію медіа-освіти як джерела «задоволення потреб» аудиторії*. Учням пропонується самим правильно вибрати і оцінити медіа-продукт відповідно до своїх потреб. Тут відсутні заборони з боку педагогів. Однак практика слов'янських медіа-педагогів (Л.М.Баженова, О.А.Бондаренко, С.І. Гуділіна, Ю.М.Усов, О. В. Федоров, Л.С.Найдьонова, Г.В.Онкович) підтверджує: якщо аудиторії дати право вільно отримувати від медіа якусь користь у відповідності зі своїми потребами, то тоді буде відбуватися тотальне захоплення здебільшого продуктами так званої масової культури. Відповідно, класика світової медіа-культури, як правило, ігнорується, слабо розвивається критичне мислення аудиторії [7].

Філософсько-методологічною основою багатьох досліджень в галузі медіа-освіти є *теорія «діалогу культур»*, яку розробляли М.М.Бахтин і В.С.Біблер. Відповідно до даної концепції, різні культури знаходяться в постійному діалозі між собою, безперервно взаємодіючи один з одним: «культура мислення нового часу – це культура «втягування» всіх минулих і майбутніх культур в єдиний цивілізаційний простір» [8, с.130]. Діалог стає центральним моментом культурного буття людини, засобом знаходження їм людських смислів. Гуманітарне мислення є людським інструментом цього пошуку. Мета – спілкування, взаєморозуміння, обмін смислами. Діалог розглядається в цьому випадку як єдиний спосіб спілкування і розуміння.

Даний підхід враховував медіа-педагог Ю.М.Усов в розробці своєї медіа-освітньої моделі. Медіа-освіту він визначав як «систему використання засобів масової комунікації та інформації (пресу, радіо, кіно, телебачення, відео, комп'ютерної техніки, фотографії) в розвитку індивідуальності школяра. Сама система розвитку, на відміну від традиційних навчальних предметів, що накопичують знання, передбачає, в першу чергу, практику художньо-творчої діяльності, що моделює процес емоційно інтелектуального розвитку школяра, його можливостей» [13, с.55].

Концептуальною основою зазначеної моделі є естетична і культурологічна теорії медіа-освіти, метою – розвиток соціальної компетентності особистості на матеріалі художніх медіа-текстів. Серед основних розділів змісту медіа-освітньої програми є такі:

- людина – довкілля – можливості її освоєння, осмислення та ідентифікації (взаємозв'язок перцептивних одиниць, різні засоби встановлення цих взаємозв'язків; інформаційний простір, його інтерпретація за допомогою слова, музики, пластичного образу і т.д.);

- технології, що удосконалюють освоєння навколишнього світу, що моделюють людську свідомість (розвиток медіа-техніки, моделювання світу і людської свідомості і т.і.);

- дигітальне тисячоліття – нова фаза цивілізації (філософські, естетичні, культурологічні оцінки мас-медіа; особливості «електронного» суспільства, впливу сучасного екрану; можливості цифрових аудіо візуальних технологій і т.і.).

Серед різноманітних форм організації медіа-педагогічного процесу Ю.М.Усов виділяв: впровадження медіа-освіти в навчальну, позакласну і позашкільну діяльність учнів. Цикли ігрових завдань, тренінги, колажі, відеозйомка, читання і аналіз медіа-текстів як методичні прийоми. Данна модель має досить широку сферу застосування: дисципліни обов'язкового і факультативного циклу, гуртки, клуби, установи позашкільної освіти.

Взявши за основу цінності особистісно-орієнтованої освіти, ми тим самим сприяємо виконанню умов, які необхідні для успішної реалізації медіа-освітньої моделі, а саме: створення сприятливого мікроклімату; розвиток і облік загальних компетенцій (перш за все, соціальних) тих, хто навчається, і готовності особистості учня до медіа-освітньої діяльності; інтеграція середовищ (інформаційного, соціалізуючого, розвиваючого). Ці умови не суперечать як основним принципам, так і самій концепції особистісно-орієнтованої освіти.

Особливий інтерес представляють *програми спецкурсів, факультивів з медіа-освіти*, які вже впроваджуються в навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів [2, 11, 12]. Актуальність таких курсів полягає не тільки в тому, що вони є основою для набуття школярами історичних, теоретичних уявлень про медіа-освіту як про ефективний засіб розвитку творчої, самостійно і критично мислячої особистості в умовах інтенсивного

збільшення інформаційного потоку. Подібні курси, використовуючи кращий класичний медійний матеріал, допомагають педагогам у формуванні соціальної компетентності учнів .

Світовідчуття сучасних учнів, їх моральні переконання залежать від щоденного некерованого вихователями впливу масової електронної культури, що викликає такі хворобливі відхилення як відеокліпізм та відеоманія. І в той же час відкривається перспектива використання добродійних освітніх можливостей у розвитку інтелекту та емоцій на основі медіа-культури: різних видів мислення, художньо-творчої діяльності, сприйняття, навичок інтерпретації, естетичної оцінки різноманітних медіа-текстів.

Отже, в сучасній соціокультурній ситуації як ніколи раніше важлива роль і значення медіа-культури в житті людей, в першу чергу – молоді. Кожний засіб масової комунікації (телебачення, кінематограф, преса, Інтернет та ін.) має широкий спектр виразних засобів. У свою чергу, зростаючий потік медіа-інформації вимагає від сучасного глядача, слухача, читача вміння не тільки орієнтуватися в ньому, а й знаходити потрібне, вміти осмислити і застосувати отриману інформацію.

Модель медіаосвіти, запропонована Ю.М.Усовим, актуальна і в даний час. Її основною метою є розвиток і соціалізація особистості на матеріалі художніх медіа-текстів.

Формування соціальної компетентності засобами медіа-освіти сприяє розумінню учнями місця медіа-культури в суспільстві епохи глобалізації, так як функціонування медіа-текстів пов'язано з соціальними, політичними, економічними, релігійними, етичними та інтелектуальними аспектами життя людей, розвитку естетичної свідомості, творчої індивідуальності учня, його гуманістичної, діяльної позиції в сучасному суспільстві.

Література:

1. Абрамова Т. В. Навчальне кіно / Т. В. Абрамова, З. І. Аболіхіна, Д. І. Ляшенко. – К. : Радянська школа, 1965. – 196 с.
2. «Ave Skovoroda! Ідемо за Сковородою!». Програма авторського елективного спецкурсу з медіаосвітнім компонентом для учнів 9(10,11) класів загальноосвітніх навчальних закладів / укладачі: Сагач Г.М., Кузьміч Т.О. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – 25 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : наук. видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
5. Добин Е. С. Поэтика киноискусства / Е. С. Добин – М. : Искусство, 1961. – 228 с.
6. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/konceptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini>]. – Назва з екрана.

7. Медіаосвіта та медіаграмотність [Електронний ресурс] : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. – Київ : Центр Вільної Преси, 2013. – 352 с. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>. – Назва з екрана.
8. Нечай О. Ф. Основи киноискусства / О. Ф. Нечай. – М. : Просвещение, 1989. – 288 с.
9. Найденова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник / Л. А. Найденова ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 244 с.
10. Онкович Г. В. Медіаосвіта як навчальна дисципліна / Г. В. Онкович // Вища освіта України. – 2010. – Дод. 4, Т. 23. – С. 483–493.
11. Освітянська спадщина В. О. Сухомлинського : програма елективного спецкурсу з елементами кінопедагогіки для учнів 10 (11) класів загальноосвітніх навчальних закладів / укладачі: Голобородько Є. П., Кузьміч Т. О. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – 23 с.
12. Програма спеціального курсу для середньої загальноосвітньої школи [Електронний ресурс] // Медіа-освіта в Україні / уклад.: О. С. Дітчук, Б. В. Поташник, Н. Б. Габор. – Режим доступу : <http://mediakrytyka.franko.lviv.ua>. – Назва з екрана.
13. Усов Ю. Н. Программа учебного курса «Основы экранной культуры» для 9-11 классов общеобразовательной школы / Ю. Н. Усов // Основы экранной культуры. Цикл программ / рук. Ю. Н. Усов. – М., 2000. – С. 29-45.

1.3 Патріотичне виховання старшокласників засобами медіаосвіти в аспекті соціокультурних орієнтацій учнів

Нові технологічні, економічні та соціально-політичні умови, які формують процеси глобалізації освіти, внесли зміни в освітню парадигму, поставили вимогу перегляду більшості наших уявлень про традиційну освітню практику, яка відповідає соціальному замовленню – підготовці функціональної людини. Потрібні нові моделі, які здатні формувати соціальну компетентність учнів, орієнтовані на творчість, діяльнісні знання і високі моральні принципи. У цьому випадку мова йде про патріотичне виховання старшокласників засобами медіаосвіти в аспекті соціокультурних орієнтацій учнів.

Відомо, що багато педагогів у процесі формування особистості найбільш важливими вважали *виховання Людини як громадянина і патріота*. Про це писали Я. Коменський, К. Ушинський, С. Русова, В. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Бех [4].

У ряді наукових робіт розкрито різні аспекти щодо *проблеми формування патріотизму та громадянськості учнів*: педагогічні умови розвитку громадянської культури особистості (В. Борисов), роль національної спрямованості в системі громадянського виховання (Л. Тімакова), концептуально-програмні засади патріотичного виховання зростаючої

особистості в умовах модернізаційних суспільних змін (К. Чорна), розвиток самовиховання та саморегуляції учнів в процесі набуття означених компетенцій (О. Голтвяниця), напрями героїко-патріотичного виховання учнів на матеріалах Другої світової війни (Ю. Грицай) та ін.

У контексті розвитку нового напрямку педагогіки – медіа-освіти та з урахуванням змін у соціокультурних орієнтаціях старшокласників патріотичне виховання учнів відіграє вагомим значення для успішного розвитку країни та впливає на соціальний стан нашої Держави.

Людина, як найвища цінність, є основою сучасного виховного процесу. Сьогодні перед педагогами поставлено завдання щодо формування основних життєво важливих компетенцій, серед них особливого значення набувають соціальні компетенції – громадянськість і патріотизм. Держава зацікавлена в тому, «щоб діти росли громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі». І як підсумок – «усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини» [1].

У «Листах до сина» В.Сухомлинський писав: «Пам'ятай, що у кожного народу є своя святиня – герої, які віддали життя на вівтар свободи і щастя людства» [3, с. 516]. Кожна історико-культурна епоха породжує свої імена-символи, які стають невід'ємною частиною культури кожного народу, кожної епохи і людства в цілому. Збереження *тезауруса культури*, в тому числі і імен-символів, забезпечує спадкоємність традиції, і особлива місія в цьому сенсі лежить на школі і всій системі шкільної освіти. Виявлення значущих для сучасного учня імен-символів дозволяє судити про спрямованість його ціннісних і культурних орієнтацій і, відповідно, про те, наскільки наша шкільна освіта здатна зберегти «тезаурус культури».

У цьому контексті цікавим є досвід щодо виявлення *соціокультурних орієнтацій* старшокласників. Ідея дослідження може бути сформульована словами академіка А. Панченка: «У пам'яті нації є люди-символи і є події-символи. Скільки б нація за свою історію не породила героїв, скільки б не зробила подвигів, – це завжди окремі люди і окремі події» [2, с. 101]. Дійсно, для нас Тарас Шевченко є втіленням літературного генія, Богдан Хмельницький – державного, Григорій Сковорода – духовного, Патон – наукового, Іван Богун – полководницького. Їм народ ставить пам'ятники, віддаючи данину їх заслугам і передаючи тим самим естафету пам'яті наступним поколінням.

У рамках дослідження учням пропонується анонімно виконати два завдання:

1) відповісти на запитання: «Кого ви особисто вважаєте видатними людьми всіх часів і народів і оцінюєте позитивно?»;

2) заповнити таблицю з трьох граф: у першу – занести 10 імен або більше (за бажанням), у другу – 3 імені з названих 10-ти, у третю – 1 ім'я з 3-х; при цьому доцільно у другій і третій графі сформулювати простими

і короткими реченнями мотивацію вибору імен, підкресливши «ключові слова і словосполучення», що обґрунтовують цей вибір.

Вибір десяти імен свідчить про загальні орієнтації школярів в історії та культурі, так як за кожним ім'ям стоїть та чи інша соціокультурна сфера: наука, мистецтво, політична та військова історія, релігійна традиція і т.д. Три імені визначають вектор цих орієнтацій, а одне ім'я – доміную.

У моніторинговому дослідженні брали участь 175 учнів: старшокласники шкіл м. Херсона, м. Львова (Україна), м. Мінська (Республіка Білорусь). На підставі загальних статистичних даних можна судити про наступне. У списковому складі імен домінують діячі минулого: Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Франциск Скорина, Богдан Хмельницький, Михайло Грушевський, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Леся Українка, що свідчить про усвідомлення історичної спадкоємності культури. А якщо врахувати, що в переліку активно представлені діячі вітчизняної історії та культури, то можна стверджувати, що учні налаштовані патріотично. 2 % респондентів у своєму списку назвали рідних, близьких, земляків, що свідчить про значущість для них родових і сімейних традицій. Незначний відсоток респондентів (5%) показали, що в списку переважають імена представників інших країн і народів: Моцарт, Бетховен, Ньютон, Коко Шанель, що дозволяє говорити про розмивання національної ідентичності. Наявність у відповідях респондентів імен кумирів сучасності (М. Джексон, Б. Гейтц) свідчить про обмеження кругозору учнів і їх орієнтації на повсякденність, а не на традиції.

Такий широкомасштабний експеримент в рамках регіону допоможе виявити домінуючі соціокультурних орієнтацій сучасних школярів і визначити ступінь чутливості молоді до культурних традицій країни і людства.

«Мене найбільше турбує: чи зуміємо ми, ваші батьки, передати вам усі наші моральні цінності, всі наші багатства, які так дорого дісталися нам? Зрозумієте ви до кінця, чи відчуєте всім серцем, які страшні труднощі переживали ми в роки Великої Вітчизняної війни? ... » [3, с. 22] – так писав В.Сухомлинський, звертаючись до свого юного сина. Тема війни є змістовним матеріалом для виховної роботи з учнями, особливо коли ми формуємо зазначені вище соціальні компетенції. У цьому процесі необхідно також використовувати величезний потенціал *медіаосвіти*.

Найдієвіше виховання патріотизму, громадянськості засноване на героїчних прикладах. Героїка неодмінно має бути присутня в житті підлітка. Цікавими для підлітків можуть бути *фільми*, що стали військовою кінокласикою: «Доля людини» (режисер С. Бондарчук), «Балада про солдата» (режисер Г. Чухрай), «Будинок, в якому я живу» (режисер Л. Куліджанов), «Летять журавлі» (режисер М. Калатозов), «Завтра була війна» (режисер Ю. Кара).

Фільм А. Тарковського «Іванове дитинство» також корисно запропонувати переглянути та обговорити з учнями. Порівнюючи з повістю І. Богомолова «Іван», де йде розповідь про хлопчика-партизана, з фільмом, діти відзначають, що головна ідея режисера – показати жахи війни через сприйняття дитини. Фоном є спогади Івана, картини природи, що робить фільм більш емоційним. Такий кіноприйм змушує глядача глибше зрозуміти духовну трагедію не тільки головного героя, але і всього народу, який стає на захист Вітчизни.

Отже, *кіноуроки з патріотичного виховання* повинні зайняти чільне місце в системі навчально-виховної роботи сучасної школи. В. Сухомлинський писав: «Світ вступає в століття Людини. Дуже важливо, що ми вкладаємо в душі наших дітей» [4, с.7]. Патріотизм – необхідна складова духовного розвитку людини, що усвідомлює себе невід'ємною частиною культурної цивілізації, традиції якої вона увібрала.

Література:

1. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/
2. Селевко Г. К. Социальное воспитание средствами массовой информации и коммуникации / Г. К. Селевко, Г. А. Селевко // Школьные технологии. – 2002. – № 3. – С. 109-120.
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. – К.: Рад. шк. , 1985.– 557 с.
4. Видатні українські педагоги: Інформаційний довідник / Упор. Л. В. Калуська. – 2-ге вид. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 224 с.

1.4 Оцінювання ефективності впливу науково-методичної проблеми на стан соціалізації дітей та учнівської молоді

Досвід діяльності навчальних закладів області, накопичений у процесі дослідження науково-методичної проблеми «Теоретико-методичні засади соціалізації дітей та учнівської молоді в сучасних умовах» (2013-2017 р.р.), засвідчує, що в умовах сьогодення ефективність **впливу науково-методичної проблеми на стан соціалізації дітей та учнівської молоді** може характеризуватися такими **чинниками**, як:

- цілісність мети і завдань спільної діяльності школи та інших суб'єктів соціального середовища;
- ступінь готовності підлітків та учнівської молоді до взаємодії з соціумом;
- характер соціалізуючого простору як результату взаємодії школи зі суб'єктами соціального середовища (конструктивний, деструктивний).

Звісно, ураховуючи місцеві соціокультурні особливості функціонування, результати вхідної діагностики (2013/2014 н.р.) кожен навчальний

заклад вирішує власне, прояв якого чинника є більш суттєвим. Проте з метою об'єктивності оцінювання ефективності взаємодії школи і соціального середовища необхідно здійснити в комплексі на основі багатофакторного аналізу.

Для визначення впливу освітнього соціалізуючого простору на соціалізацію дітей та учнівської молоді пропонуються такі **критерії оцінювання загальних результатів дослідження обласної науково-методичної проблеми:**

1. На рівні навчального закладу:

Освітній компонент соціалізуючого простору

- розгалуженість видів соціальної діяльності школярів: соціальні проекти, волонтерство, суспільні акції тощо;
- введення спецкурсів, факультативів громадянознавчого, правового, соціалізуючого спрямування;
- оновлення структури за змісту діяльності органів учнівського самоврядування,
- створення дискусійних клубів з метою формування в учнів критичного мислення учнів

Соціальний компоненту соціалізуючого простору:

- співпраця з органами місцевого врядування (створення молодіжних рад та інших осередків);
- створення учнівських трудових, економічних та інших об'єднань;
- підвищення рівня готовності батьків до створення умов соціалізації дитини;
- співпраця з правоохоронними та правозахисними службами, організаціями;
- робота ради профілактики та здійснення заходів з метою попередження антисоціальних проявів поведінки дітей і молоді в соціальному середовищі;
- співпраця з культуро-освітніми та позашкільними навчальними закладами, установа;
- співпраця з недержавними громадськими об'єднаннями, організаціями, фондами, спілками, асоціаціями тощо.

На рівні діяльності **районних (міських) методичних кабінетів (центрів)** вважаємо за необхідне здійснити аналіз впливу методичних служб на стан реалізації науково-методичної проблеми на місцевому рівні:

- розроблення науково-методичного забезпечення, а саме: авторські програми спецкурсів, факультативів; програми позашкільної освіти, збірки сценаріїв, методичні рекомендації, посібники тощо, які отримали схвалення вченої ради, кафедр, відділів КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», інших ВНЗ;
- діяльність психологічної служби району (міста);
- діяльність новостворених ресурсних центрів;

- масові заходи, спрямовані на здійснення соціалізації особистості;
- здійснення освітнього моніторингу за темою науково-методичного дослідження;
- інформаційне забезпечення ходу реалізації проблеми.
- вивчення по поширенню перспективного педагогічного досвіду;
- висвітлення досліджуваної проблеми на засіданнях органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, відділу (управління) освітою; у місцевих ЗМІ; на регіональних, всеукраїнських, міжнародних науково-методичних заходах;
- міжрайонний, міжрегіональний обмін перспективним педагогічним досвідом.,

За підсумками реалізації обласної науково-методичної проблеми проводиться:

- *на рівні навчального закладу:* засідання педагогічної ради, засідання навчально-методичної ради, Ради закладу (березень 2018 р.);
- *на рівні району, міста, ОТГ* – науково-методична конференція, круглий стіл, методичний (громадський) форум, фестиваль ідей (квітень-червень 2018 р.);
- *на рівні області:*
 1. Обласний огляд соціальних проектів (червень 2017 р.)
 2. Регіональна науково-практична конференція (жовтень-листопад 2018 р.).
 3. Видання методичного посібника (грудень 2018 р.).

РОЗДІЛ II

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Потреба в самореалізації як внутрішній стимул людської діяльності, джерело активності особистості

Сучасний світ дуже мінливий, складний, суперечливий і, водночас, наповнений різними таємницями й спокусами. Однією з таких «спокус» є віртуальність. Саме туди і прагне «втекти» дитина – від життєвих проблем реального світу до солодких ілюзій. Там вона – господар, цар і бог, її визнають, ставлять «лайки», захоплюються її вродою і здібностями, а звідси – підвищується значимість у цілому вигаданому світі. Там її розуміють, цінують. В ірреальності можна здійснити свої мрії: іноді частково, інколи повністю. Але це дано далеко не всім. Якщо дитина повністю поринає у віртуальний світ, не помічає, як летить час і втрачаються шанси на здійснення мрій у реальності. Ілюзії зникають. Надії втрачені. Нині популярні «ВК» і «Однокласники», на перший погляд, сприяють соціалізації дітей, але в більшості випадків користувачі цих мереж навчаються спілкуватися у віртуальному світі, а не в реальному житті. Це стосується й ігор: «DOTA 2», «CS GO», «WORLD OF TANKS». Так, вони розвивають тактичні і стратегічні здібності, тренують швидкість реакції і прийняття рішень. Але, коли діти знаходяться у школі, частина їхньої уваги перебуває в грі, сконцентрована на ній, і тільки незначна частина геймерів використовує здобуті навички в житті.

Чому ж наші учні «втікають» з реального світу? Вибіркове опитування школярів середніх і старших класів виявило ряд причин: небажання самостійно вирішувати власні життєві проблеми; діти вважають, що їх оточує сірість, одноманітність, буденність; сучасному суспільству, в тому числі і молоді, навіюють, в основному, ідеали споживацтва, а не творчості; підлітків цікавлять легкодоступні цілі і швидкі результати, що робить їх вразливими до будь-яких негативних тенденцій. Там, у віртуальному світі, вони можуть реалізувати свої мрії, свій творчий потенціал. Відомо, що потреба в самореалізації є внутрішнім стимулом людської діяльності, джерелом активності особистості. Самореалізація (самоактуалізація) – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. Це одночасно і засіб досягнення мети.

Самореалізація формується як життєва мета особистості, виражаючи найважливішу потребу людини у самовираженні, самоствердженні. За А. Маслоу, самоактуалізованим людям властиве: яскравіше і чіткіше сприйняття реальності, орієнтування на вирішення проблеми, пошук усамітнення для зосередження, незалежність у мисленні, щирість і доброта, благородство і повага, почуття гумору, креативність і творчість, культурна

відкритість. Наш учительський обов'язок – навчити дітей правильному, творчому, незалежному мисленню, завдяки якому можна вирішувати проблеми не тільки в школі, а й поза її межами, що необхідно в сучасному житті. Для розвитку творчого мислення у дітей треба закласти фундамент загальнолюдських цінностей. Діяльність учителя на уроці повинна проходити так, щоб в учня виникло бажання самореалізації. Для цього, у першу чергу, необхідно створити психологічно комфортні умови: зняття страху перед уроком, наповнення змістом роботи й розвиток усвідомлення учнем його власної особистісної значущості. Розвитку аналітичних і творчих здібностей учнів сприяє доброзичливий клімат; атмосфера поваги і співробітництва; увага до кожної дитини; заохочення навіть маленького успіху; активізація комунікативних умінь і навичок.

Важливим є вміння передавати інформацію, підтримувати бесіду, знаходити способи уникнення конфліктів під час дискусії, установлювати контакти. Застосування педагогом різноманітних форм, методів і прийомів навчання дає кожному учневі можливість самореалізуватися, створює умови для повноцінного розвитку особистості; розвиває здібності школярів орієнтуватися в потоці соціальної інформації, бачити і творчо вирішувати проблеми, активно застосовувати в житті отримані у школі знання та набуті вміння, продуктивно взаємодіяти з іншими людьми у професійній сфері й соціумі.

Одним із засобів самовираження особистості на уроках української мови і літератури є індивідуальні особисті маршрути. Індивідуальні освітні маршрути (ІОМ) – це диференційована освітня програма, що цілеспрямовано проектується і забезпечує учневі позиції суб'єкта вибору, розробки та реалізації освітньої програми за умови здійснення вчителем педагогічної підтримки його самовизначення й самореалізації. Творча самореалізація особистості – вивільнення зі збагаченої новими знаннями свідомості думок, образів, почуттів, бажань для створення творчого продукту як вищого ступеня самореалізації.

Метою ІОМ є закріплення знань з вивчених тем, розвиток індивідуальних здібностей, забезпечення самореалізації школярів.

Модель ІОМ може мати таку структуру: назва навчальної теми, звернення до учнів та мотивація їхньої діяльності, блок різнорівневих завдань, зворотний зв'язок учителя й учня. Завдання репродуктивно-конструктивного характеру передбачають відтворення учнем певної інформації за зразком (робота індивідуально чи в групах). Пригадати і порівняти необхідний матеріал, визначити спільне й відмінне, знайти вихід із проблемної ситуації допоможуть конструктивно-творчі вправи. Творчі завдання розвивають критичне мислення, уяву й фантазію учнів, навчають ораторському мистецтву тощо. Так, під час вивчення частин мови у 6-7 класах дітям можна запропонувати завдання: «Учимося пояснювати», «Аналізуємо та обмірковуємо», «Порівнюємо мовні явища», «Поглиблюємо

знання з теми», «Установлюємо зв'язки», «Розвиваємо творчу уяву», «Доводимо власну думку», «Подорожуємо разом», «Розвиваємо вміння писати твір-мініатюру» тощо. Реалізувати їх допоможуть різноманітні методи та прийоми («Лінгвістичний ланцюжок», «Знайди помилку», «Ти – редактор», «Мовознавчі кластери», «Творча феєрія», «Шпаргалка», «Слово-магніт» тощо).

Випускник школи повинен уміти спілкуватися, оцінювати своє і чуже мовлення, прагнути до постійного самовдосконалення. Від цього залежить його соціалізація і професійна грамотність, яка проявляється також через мовлення. Завдання вчителя української мови й літератури в цьому аспекті – виробляти в учнів уміння і навички комунікативно виправдано користуватися мовними засобами в різних життєвих ситуаціях, розвивати всі види мовленнєвої діяльності.

На уроках української мови в 11 класі старшокласники виконують такі завдання: «Повторюємо вивчене», «Порівнюємо й узагальнимо», «Підготуємо тести для однокласників», «Шукаємо інформацію», «Навчаємося майстерності», «Поглиблюємо знання з розділу», «Дискутуємо», «Готуємо промову», «Моделюємо життєві ситуації», «Пишемо есе». Різноманітні тести, творчі вправи допомагають реалізовувати поставлені на уроці завдання, краще підготуватися одинадцятикласникам до ДПА та ЗНО з української мови і літератури, виявити свій творчий потенціал.

Виконуючи різні види завдань, учні висловлюють своє ставлення до кожної із вправ за допомогою позначок: «!» – цікаве, «?» – складне, «//» – не цікаве. Так підтримується зворотний зв'язок між учителем та учнем.

Використання на уроці української мови й літератури індивідуально-освітніх маршрутів сприяє розвитку особистісних якостей учнів, необхідних для життя в сучасному суспільстві, дає можливість створити оптимальні освітні умови для становлення особистості, здатної до саморозвитку та творчої самореалізації.

Література:

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій/Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2010.
2. Єрмаков І. Г., Сохань Л. В. Життєтворчий потенціал нової школи // Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: у 2 ч., 1997. – Ч. 2. – 936 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность / пер. А. М. Татлыбаевой ; терминолог. правка В. Данченка. — К. : PSYLIB, 2004.
4. Моїсеєв С.О., Назаренко Л.М. Теоретико-методологічні засади процесу соціалізації дітей та учнівської молоді в сучасному освітньому просторі: методичні рекомендації. – Херсон, 2013. – 48 с.
5. Федоренко В. Л. Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови. – Х.: Вид. група «Основа», 2007.

2.2. Формування соціальної активності школярів методами проблемного навчання на уроках зарубіжної літератури

На сучасному етапі, коли усі сфери української держави входять у періоди реформування, стало очевидним, що суспільство особливо потребує свідомих соціально активних громадян. Українська школа, зокрема учителі-словесники, повинні сприяти соціалізації учнівської молоді. Одним із критеріїв успішної соціалізації особистості є її соціальна активність, що відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, прагнень, вольових і творчих зусиль на реалізацію потреб, цілей, інтересів людини. Можемо керуватися заповіддю В. Сухомлинського: «Ми виховуємо учня не як носія знань, а як людину, яка має жити в суспільстві і приносити йому користь».

Чи потрібні соціально активні громадяни нашому суспільству? Питання складне. Адже не секрет, що людина, яка має і відстоює власну думку, висловлює незгоду з загальноприйнятим рішенням, не є пасивним спостерігачем несправедливих дій наражається на конфлікти і непорозуміння.

Це і є проблемне питання, розв'язати яке необхідно нам, учителям. Пасивність, байдужість, низький рівень свідомості молоді стають перешкодою для розвитку соціуму. І саме урок літератури має можливість показати дітям, що вони можуть і повинні бути активними учасниками розбудови відкритого, демократичного, солідарного українського суспільства. Знання, отримані на уроці, повинні допомогти дитині знайти себе у житті, відчутти свою соціальну значущість, сформувані вміння адекватно реагувати і діяти у певних соціальних ситуаціях.

Одним із найоптимальніших методів формування соціальної активності школярів є проблемний. Він є основою моєї роботи з учнями на уроках зарубіжної літератури.

Праця учня, який роками сидить мовчки за партою, слухає вчителя і намагається запам'ятати те, що йому говорять, не може забезпечити повноцінного формування особистості. [1]. Лише за умови, коли дитина стане партнером учителя на уроці, маємо передумову формування соціально активного громадянина. Проблемне навчання диктується і педагогічними завданнями, зумовленими соціальними проблемами. Телебачення, Інтернет, сучасні гаджети забирають час у школярів, орієнтують їх на пасивне сприйняття інформації. Діти не вміють формулювати, викладати власні думки, їхня природна схильність до спілкування втрачається на побутовому рівні.

Які ж вимоги до уроку з проблемним навчанням? По-перше, проблемне завдання ставиться і вирішується разом із дітьми. По-друге, проблема повинна бути важливою і соціально значущою для сучасного життя. По-третє, кожна точка зору приймається до уваги і обговорюється.

У класі обов'язково має бути атмосфера взаємоповаги і взаємоцікавлення. Правила, які діють на уроках:

1. Кожна думка має право на існування.
2. Поважаємо один одного, толерантно відносимося до різних точок зору.
3. Відповідь на уроці сьогодні – це перспектива на завтра.

На уроках із проблемним навчанням повинні ставитися такі завдання, які сприяли б розвитку нової особистості, здатної повноцінно самореалізуватися в сучасному житті. Питання – безвідмовний інструмент у складному мистецтві спілкування з учнями, книгою, з самим собою. Необхідні запитання, що унеможливають однозначну відповідь, містять в собі альтернативу, певний парадокс, загадку, спонукають до множинності відповідей і зазвичай не зорієнтовані на отаочне розв'язання. Є.В. Волощук вважає, що питання для з'ясування смислу тексту мають бути питаннями-пастками, питаннями-лабіринтами. Краще обговорити з учнями одне творче запитання, ніж десяток звичайних. Коли один учень не може відповісти, не треба поспішати викликати іншого, треба допомогти, але так, щоб цього не було помітно. Думку дитини треба розвинути так, щоб учень вважав, що рішення його. Потрібно звертати увагу на завдання, що передбачають відкриття, спірні рішення, хвилюють своєю новизною, заради якої цікаво і радісно напружувати думку.

Наведемо кілька прикладів проблем, які вирішувалися на уроках зарубіжної літератури:

- Чи приносять гроші щастя? (за повістю О.Бальзака «Гобсек»);
- Яка вона, щаслива сім'я? (за романом Л.Толстого «Анна Кареніна»);
- Хто ж людина? Досконале створіння чи слабка істота? (за драмою Гете «Фауст»);
- Заради чого варто жити? (за оповіданням А.Чехова «Скрипка Ротшильда»);
- Чи можна принизити власну гідність, щоб досягти своєї мети? (за романом Стендаля «Червоне і чорне?»);
- Чи повинні добро та краса бути озброєними? (за трагедією Шекспіра «Гамлет»);
- Які жінки гідні сонетів Петрарки та Шекспіра сьогодні?

Дуже важливо на уроці з проблемним навчанням зробити правильну мотивацію навчальної діяльності, яка б активізувала розумову активність, направлену на вирішення проблеми. Навведемо приклад мотивації і постановки проблемного питання уроку під час вивчення оповідання Д. Олдріджа «Останній дюйм»: «У кожного із нас у житті є важливі моменти, вирішальні етапи, коли ми постаємо перед вибором, тобто, дією, яка здатна щось змінити у своєму житті. Хтось цей вибір робить і змінює своє життя, хтось боїться – і залишає все так, як було. Такий вибір може постати

і перед дорослими, і перед дітьми. На перший погляд, здається, що діти не здатні робити важливі кроки, на це здатні тільки дорослі. Особливо, коли виникають непорозуміння між батьками і дітьми.

Чи виникали у вас проблеми у спілкуванні з вашими батьками? Чому? Хто перший робив крок до примирення? (обговорення).

Аналіз анкет учнів «Я і мої батьки»

У літературі проблема взаємовідносин батьків і дітей завжди залишається основною. Ще древні греки стверджували: « Конфлікт між старшим і молодшим поколінням неминучий. Це закон життя. Але справа в тому, на якому ґрунті виникає конфлікт, і як його вирішувати».

Ми спробуємо разом вирішити проблему взаємовідносин батьків і дітей на основі оповідання Д. Олдріджа «Останній дюйм».

Проблемне питання: Як подолати непорозуміння між батьками і дітьми?»

Як бачимо, вирішення соціально значущої проблеми вимагає від учня критичного мислення, розумової активності, вміння порівнювати й аналізувати, прагнення впливати на певну соціальну ситуацію. Це саме ті якості, які повинна розвивати школа, виховуючи соціально активну особистість.

На уроках зарубіжної літератури нагадую учням слова Конфуція: «Жити – значить мати проблеми, вирішувати їх – значить рости інтелектуально». Унікальність проблемного уроку в тому, що він дає змогу учневі вчитися вирішувати життєві проблеми, змодельовані в художніх творах, і бажати змін, перетворень. Особливу цінністю на уроці є самостійне рішення проблеми учнем, його аргументований доказ власної незалежної точки зору, що є важливою передумовою соціальної активності.

Основні принципи проблемного уроку:

- проблемний виклад програмового матеріалу;
- розвивальний характер навчання;
- самостійність у роботі дітей;
- партнерство учителя й учня.

Учителю варто прагнути виховати таку особистість, яка, незважаючи на свій рівень навчальних досягнень, мала б змогу змінювати своє життя на краще, впливати на суспільні явища, бути активним членом соціуму, громади, в якій вона живе. А тому на уроках варто створити атмосферу довіри і щирості, коли учні зможуть розкритися, висловити свою точку зору, навіть, якщо вона відрізняється від думок інших. Технологія проблемного навчання сприяє відчуттю своєї соціальної значущості навіть слабким учням, вони приєднуються до пошуку істини і непомітно для себе включаються в колективний діалог.

Беручи до уваги реалізацію цілей проблемного навчання, можна виділити такі типи уроків:

- урок-диспут;

- урок-відкриття;
- урок-дослідження;
- урок-творча лабораторія;
- урок-гра.

У роботі використовуємо форми, які сприяють ефективному вирішенню проблеми, а також розвивають креативне та логічне мислення дитини:

- діалог «учитель – учень», «учень – учень»;
- дискусія;
- захист проектів;
- інсценування;
- написання творчих робіт проблемного характеру;
- складання опорних схем;
- дослідження характеру літературного героя;
- робота в групах.

Отже, технологія проблемного навчання активно сприяє соціалізації учнів, розвиває і формує соціально активну особистість, готову реалізувати власні життєві плани, самостійно вирішувати проблеми, здійснювати власний вибір в умовах інтенсивних соціальних перетворень.

Література:

1. Нетрадиційні уроки із зарубіжної літератури. 5-11 класи./ Укладачі С.С. Скляр, Л.І. Нечволод, О.О. Дем'яненко. – Харків: Торсінг, 2004. – 176 с.
2. Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kspu.kr.ua>

2.3. Формування соціальної компетентності учнів через використання сучасних освітніх технологій

Значну роль у формуванні соціальної компетентності школярів відіграє курс з історії в школі. Саме він покликаний сприяти формуванню особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянської відповідальності.

Наш час – це час суттєвих змін у науці, техніці, інформаційному середовищі. І якість сучасної освіти, тобто відповідність вимогам суспільства, визначається не стільки кількістю того, що дитина знає і чого вона навчилася в школі, скільки вміннями здобувати нові знання та використовувати їх у нових умовах.

В основу формування соціальної компетентності учнів через використання сучасних освітніх технологій на уроках історії нами покладено ідеї, обгрунтовані в працях Т. Асламової, К. Баханова, В. Журавльова, В. Загвязинського, Л. Назаренко, А. Ніколса, О. Пометун

тощо. У дослідженнях цих та інших учених розкрито сутність поняття «соціальна компетентність», визначено його складові:

- 1) інформаційний (знаннєвий);
- 2) поведінковий (навчити учнів знаходити у минулому можливі шляхи розв'язання сучасних суспільних потреб);
- 3) ціннісно-оцінювальний (використовувати набутий досвід та результати навчання у своєму житті).

Метою процесу формування соціальної компетентності учнів через використання сучасних освітніх технологій на уроках історії є: пробудити національну, історичну свідомість дитини, виховати людину, яка вміє самотійно мислити, людину, яка зможе зробити свій внесок у розвиток суспільства і держави та буде озброєна необхідними для цього знаннями, вміннями. Таке цілепокладання обґрунтовуємо тим, що свідомість дитини здатна запам'ятовувати інформацію, яку є зрозумілою. Тому виникає необхідність вибудовувати урок таким чином, щоб діти з різними розумовими здібностями опанували новий матеріал ефективно та набували позитивно практичного досвіду.

Використовуючи сучасні освітні технології навчання, переконалася, що вони передбачають не просто отримання знань, а творче відношення до них, сприяють формуванню і вихованню освіченого, творчого, історичного свідомого школяра.

Історична свідомість є найбільшою життєтворчою основою будь-якого суспільства, а також – складовою масової суспільної свідомості. Її формування – фундаментальна та взаємопов'язана мета історичної освіти. Від її досягнення залежить формування у школярів та молоді ціннісних орієнтацій, виховання громадянськості та патріотизму, уміння самотійно добувати інформацію, оцінювати минуле та розуміти сучасне.

Навчання і виховання кожної конкретної дитини повинне відбуватися на основі її природних здібностей, а отже, основним стимулом навчання має стати інтерес дитини, задоволення її потреб у пізнанні, самопізнанні й розвитку. Для цього поряд із лекційними та фронтальними формами роботи на уроках історії пропонуємо широко використовувати активні методи навчання та такі сучасні освітні технології як:

- інтерактивні,
- ігрові,
- проектні,
- технології розвитку критичного мислення
- рейтингово-модульну систему оцінювання навчальної діяльності.

Інтерактивне навчання – це навчання, яке ґрунтується на активній взаємодії учасників навчально-виховного процесу. По суті, це одна з моделей комунікативних технологій, якій притаманний двосторонній обмін інформацією. При цьому вчитель не стільки дає нання, керує процесом їх здобуття, скільки стимулює дослідницько-пізнавальну діяльність учнів,

скеровує її на набуття практичного досвіду, формування соціальної компетентності. Так, на уроках використовуємо такі цікаві прийоми, як :«Мозковий штурм», «Драматизація», «Мікрофон», «Лови помилку», «Займи позицію», «Незакінчене речення», «Робота в парах, групах». Таким чином, робота над певною проблемою розвиває в учнів здатність до критичного мислення, яке завдяки його основним функціям (аналітичності, асоціативності, логічності, системності, самостійності) можна вважати підґрунтям для використання сучасних освітніх технологій.

Соціальна компетентність формується, якщо регулярно ставити перед учнями проблемні запитання, для відповіді на які потрібно активізувати не лише здобуті знання, а й залучити власний життєвий досвід, приклади з художньої культури. Під час обговорення на уроці якоїсь проблеми влаштовуємо диспути, дискусії, дебати. На фазі актуалізованих знань використовуємо такі методи:

- «Ручки всередину» – після виступу кожен кладе ручку на середину парти і бере її лише після того, коли всі висловились;
- «Переконуючий лист» – написання листа з аргументацією на користь власної позиції.

Ці методи дають змогу не лише обговорювати важливі питання, вислухати думки всіх бажаючих, а й приймати групове рішення з одночасним тренуванням учасників у відповідних комунікативних уміннях та навичках(риториці, здатності працювати в команді, толерантності, навичках критичного та логічного мислення).

Цікаву модель формування критичного мислення учнів на уроках історії розроблено Т. Асламовою. Нею адаптовано метод «Шість капелюхів мислення» відомого французького психолога Едварда де Боно. Згідно з цим методом, капелюх певного кольору символізує визначену стратегію мислення:

- білий – робота із збирання інформації, виклад перебігу подій або сутності проблеми, що ґрунтується на навчальній літературі;
- червоний – формування власного ставлення до подій та їх учасників;
- жовтий – виявлення позитивних сторін явища, переваг, чеснот;
- чорний – виявлення негативних сторін явища, небезпеки та помилок;
- зелений – нові пропозиції, ідеї, можливі альтернативи;
- синій – підбиття підсумків, коментарі.

Оптимальним вважається застосування на уроці всіх стратегій. Така можливість відкривається після вивчення теми на повторювально-узагальнюючому уроці або на уроці формування вмінь і навичок, а також і на комбінованому уроці. Клас об'єднується у шість груп, кожна розглядає події під певним кутом зору. Цей метод ефективно застосовувати на уроках у 8 – 11 класах, наприклад, при викладанні тем:

- «Інтеграційні процеси в Європі в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття» (всесвітня історія 11 клас);
- «Наслідки Великих географічних відкриттів» (всесвітня історія 8 клас).

Так, клас об'єднується в дві групи: одна отримує завдання розмірковувати за принципом «жовтого капелюха», друга – за принципом «чорного». По завершенні викладу матеріалу на дошці й у зошитах складається таблиця «Позитивні і негативні наслідки Великих географічних відкриттів».

Ще одним ефективним методом формування соціальної компетентності на уроках історії є використання ігрових технологій навчання. Гра – це одночасно і сукупність норм, що забезпечують стабільність буття, і школа соціалізації, готовність до непередбачуваних життєвих ситуацій. Саме ця особливість гри дає змогу дитині знайти спосіб поєднання емоційного та раціонального компонентів особистості, примирити тенденцію до самоствердження з тенденцією до підкорення соціальним обмеженням.

З метою узагальнення та систематизації знань учнів на комбінованих уроках доцільно використовувати дидактичні ігри: «історичний турнір», «брейн-ринг», «змоделюй ситуацію», «асоціація», «історична естафета»), що сприяє застосуванню учнями отриманих знань та умінь в нестандартних навчальних ситуаціях; презентувати себе як інтелектуально розвинену й творчу особистість.

Формуванню соціальних компетентностей сприяє проектна технологія навчання. Загалом проектна діяльність забезпечує розвиток ініціативи, самостійності, організаторських здібностей учнів, стимулює процес саморозвитку. Перевагами проектної діяльності учнів є набуття ними таких вмінь:

- планувати свою роботу,
- використовувати різні джерела інформації,
- аналізувати,
- зіставляти факти,
- аргументувати думку,
- приймати рішення,
- презентувати створений продукт перед аудиторією.

Через брак часу на уроці практикуємо виконання міні-проектів, наприклад, при вивченні теми «Наш край». Такий проект зорієнтований на збирання інформації, він має чітку структуру і передбачає оформлення результатів, презентацію. Практикуємо також творчі проекти: малюнки, фотомонтажі, газети, сценарії виховних заходів, в залежності від віку учнів.

Серед сучасних освітніх технологій важливе місце займає рейтингово-модульна технологія. Вона дає змогу вдало поєднувати нові підходи до навчання та стандартні методичні рекомендації традиційної системи.

Застосування цієї технології сприяє гуманізації навчального процесу, активізації навчальної діяльності, підвищенню відповідальності учнів за якість набутих знань, призводить до позитивної динаміки рівня їх ключових компетентностей.

Пропонуємо такий алгоритм роботи за цією технологією. На кожного учня заводиться контрольнo-рейтингова картка. За відповідь учні отримують смайлики (один смайлик – один бал), на завершення уроку вони підраховуються і сума отриманих балів заноситься в картку. Оцінка за урок виставляється за рейтинговою системою: у кого найбільше балів – «12», а далі до найменшого. Учні, які отримали впродовж вивчення теми три оцінки «12» звільняються від виконання контрольної роботи.

Про ефективність використання схарактеризованих нами методів і технологій свідчать результати опитування учнів 8 класу. Так, 85% опитаних учнів краще засвоюють матеріал на уроках, де використовуються сучасні освітні технології. На запитання «Від чого залежить якість вашого навчання?» 67% відповіли – від сприятливих умов, 96% учнів вважають, що знання набуті на уроках історії знадобляться їм в подальшому житті.

Отже, проводячи роботу по формуванню соціальної компетентності, вчитель історії має створити для учнів такі стимули, які відповідали б їх прагненням та системі цінностей. Цей процес передбачає розвиток великої кількості психологічних якостей особистості школяра: мотивації до самопізнання, самоаналізу, почуття власної гідності та уміння поважати інших, підвищення самооцінки. Водночас, необхідно формувати не лише раціональне усвідомлення доцільності відповідної поведінки, а й зацікавлення індивідуальністю іншої людини; виховувати повагу до неї, прагнення зрозуміти іншого; виробляти вміння радіти чужим успіхам тощо.

Таким чином, формування соціальної компетентності учнів через застосування сучасних освітніх технологій на уроках історії дає можливість вирішувати такі завдання як:

- активізація індивідуальних розумових процесів учнів;
- вихід учня на позицію активного партнера навчання;
- розвиток творчих здібностей школярів;
- виховання особистості, яка має власну точку зору.

Але найголовнішим здобутком уроків історії з використанням освітніх технологій, викладених нами вище, є формування самодостатніх, підготовлених до свідомої та ефективної діяльності в різних сферах життя патріотично налаштованих людей.

Отже, сучасний педагог, використовуючи у своїй практиці активні й інтерактивні методи навчання, сприяє розвитку зацікавлених історією учнів та формуванню свідомих громадян, творців історії своєї держави.

2.4. Соціалізація молодших школярів через використання інтерактивних технологій

Перед освітою завжди стояли питання «Чого навчити?» і «Як навчити?» Нові соціальні запити, зміни у сфері науки і виробництва вимагають від сучасної освіти пошуку нових шляхів та засобів, які допоможуть забезпечити повноцінний розвиток здібностей, потреб і інтересів учнів у всіх сферах їхньої діяльності.

Складність і швидка динаміка змін у сучасному суспільстві зумовлюють особливості сучасної соціалізації, що полягає в нових вимогах до характерних рис особистості.

Соціалізація – це набуття дитиною соціального досвіду та визначення нею ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей. Це взаємодія дитини з соціальним середовищем, яка передбачає його активне входження в соціум, готовність до самостійних рішень в ситуації вибору, здатність впливати на середовище, змінюючи його або змінюючи себе.

Соціалізація — це процес, через який безпорадне дитя поступово перетворюється на особу, яка розуміє і саму себе, і навколишній світ, адаптується до нього, набуваючи знань та звичок, притаманних культурі певного суспільства, в якій вона народилася.

Соціалізація являє собою процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством.

Мета соціалізації – допомогти вихованцеві вижити в суспільному потоці криз і революцій: екологічній, енергетичній, інформаційній, комп'ютерній тощо, оволодіти досвідом старших, зрозуміти своє покликання, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в суспільстві. При цьому людина прагне до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення. Процес соціалізації має за мету становлення особистості, яка була б здатна адаптуватися до умов, що постійно змінюються, та реалізувати себе в цих умовах. Вирішальним в процесі соціалізації є процес самовиховання.

Результатом соціалізації є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду.

Життя щоденно доводить аксіому, що формування повноцінної особистості неможливе без створення особливого «дитячого соціуму».

Психологи і педагоги розглядають початковий період шкільного навчання, як найбільш важливий для розвитку таких соціальних якостей, як працелюбність, працездатність, почуття обов'язку і відповідальності.

Школа вже протягом тривалого історичного часу є провідним чинником соціалізації особистості. Ефективність соціалізуючого впливу є результатом сукупності всіх сторін шкільного життя: формальних та

неформальних, останні включають атмосферу школи, міжособові стосунки учасників педагогічного процесу, шляхи розв'язування конфліктів, кризових ситуацій. Формальна сторона діяльності школи – навчальний процес- передбачає формування певної системи знань про те «що робити, як бути, як жити і ким стати».

Якщо соціалізація в шкільні роки проходить успішно, то у дитини розвивається впевненість у власних силах і прагнення до досягнення успіху, що супроводжується адекватною самооцінкою.

У початковій школі дитина займає соціальну позицію в системі формальних і неформальних відносин серед ровесників. Поступово формується власний, відносно стійкий соціометричний статус, який згодом може бути перенесений і в інші соціальні групи. Потрібно відзначити, що саме в цьому віці формуються також вольові механізми регуляції суспільної поведінки – цей період є сенситивним для розвитку волі. Для успішного соціального розвитку важливо також, щоб дитина змогла досягти успіху в якій-небудь діяльності .

У цілому, молодший шкільний вік можна розглядати як унікальний період адаптації індивіда до оточуючого середовища, під час якого складається цілий комплекс індивідуальних особливостей, що визначає можливість багатьох видів активності людини в суспільстві.

У Концепції загальної середньої освіти наголошено, що школа — це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність навчального закладу слід вибудовувати так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника свого життя.

Щоб мати змогу знайти своє місце в житті, учень сучасного навчального закладу має володіти певними якостями, вміннями:

- бути гнучким, конкурентноздатним, уміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- критично мислити;
- використовувати набуті знання та вміння як інструмент для розв'язання життєвих проблем;
- генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, творчо мислити;
- володіти комунікабельною культурою, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в команді;
- вміти запобігати будь-яким конфліктним ситуаціям і виходити з них;
- цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в професійному та особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави;
- уміти добувати, переробляти інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;

- дбайливо ставитися до свого здоров'я і здоров'я інших як найвищої цінності;
- бути здатним до вибору альтернатив, які пропонує сучасне життя;
- вміти планувати стратегію свого життя, орієнтуватися у системі найрізноманітніших цінностей, визначати свій стиль.

Важливим стає питання вибору методів і технологій, які б сприяли соціалізації учнів в навчально-виховному процесі, адаптували їх до вимог сучасного життя.

Найбільш ефективними є інтерактивні методи навчання. Призначення інтерактивного навчання полягає в тому, щоб не тільки передати знання, а й усвідомити цінність інших людей. Зміст роботи полягає не лише в знаннях, але і у способах мислення.

Інтерактивне навчання – це особлива форма організації навчальної діяльності, мета якої – забезпечення комфортних умов, за яких учень відчував би свої успіхи, інтелектуальну роботу, продуктивність навчання, недопущення домінування однієї думки над іншою.

Виділяють такі інтерактивні технології навчання:

- кооперативне навчання: технологія роботи в парах, робота в змінювальних групах, метод «Акваріум»;
- технологія колективно-групового навчання: обговорення проблеми в загальному колі, вправи «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», аналіз ситуацій, розв'язання проблем;
- технологія ситуативного моделювання: імітаційні ігри, розігрування ситуації за ролями;
- технології оцінювання дискусійних питань, метод «ПРЕС», дебати, неперервна шкала думок.

У процесі інтерактивного навчання учень починає критично ставитися до себе, виявляти власні помилки та адекватно ставитися до них, проявляти сумнів щодо будь-яких «єдино правильних» рішень, висновків у процесі навчання; намагатися самому розібратися в правильності тих чи інших тверджень, висновків, рішень; прагнути знаходити кращі варіанти розв'язання навчальних завдань, вносити щось «своє», намагатися аргументовано висловлювати свої думки, поважати думки і пропозиції партнерів; вчиться співпрацювати з іншими для знаходження спільного рішення.

Як свідчить шкільна практика, у процесі інтерактивної технології навчання активізує діяльність усіх без виключення її виконавців. Психологи пояснюють це тим, що одна з найважливіших характеристик людини в групі полягає в тому, що вона звертається до своєї групи як до джерела орієнтації в навколишній дійсності. За умов інтерактивного навчання дитина потрапляє в сприятливе середовище для формування вміння прийти на допомогу товаришу в потрібну хвилину: пояснити, перевірити, порадити. У такому середовищі складаються товариські взаєностосунки, що

не мають нічого спільного з фальшивим товаришуванням, створюються ефективні умови для формування культури спілкування, співпраці, виховання наполегливості, що є необхідним для орієнтації в самостійному житті після закінчення школи.

На своїх уроках з метою стимулювання висловлювань дітей з теми або питання. використовуємо ІКТ: «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Асоціативний куц», «Аналогії», рольові ігри «Мале групове відтворення», «Сімейні історії», «Вузлики», «Важкі ситуації». Ці вправи дозволяють дітям визначити типові проблеми, з якими вони зустрічаються кожен день в сім'ї, школі, суспільстві. Вправи допомагають зламати стереотипи, подолати бар'єри досвіду й упередження перед творчим мисленням.

Наприклад, у першому класі, коли діти ще не знають один одного, ми використовуємо вправу «Будьмо знайомі». Діти стають у коло, кожен називає своє ім'я і розповідає всім про своє улюблене заняття. Потім відбувається поділ на групи за улюбленим заняттям. Таким чином, учитель має змогу довідатися про коло інтересів своїх вихованців і використовувати цю інформацію в плануванні виховної роботи та на уроках.

Вправу «Склади квітку» ми використовуємо на уроці природознавства в 3 класі під час вивчення теми «Рослини». Малюнки квітів розриваються на 4-5 частин у залежності від кількості учасників в кожній групі. Учні беруть ці частини і складають квітки. Тоді діти обговорюють у кожній групі, що вони знають про цю квітку, і по одному учаснику від групи розповідають про неї. Якщо є доповнення в учасників інших груп, то вони заслуховуються.

Вправу «Перехресні групи» використовуємо у 4 класах. Учні працюють у групах над виконанням певного завдання, потім по 2 учні з кожної групи переходять до інших груп і обмінюються результатами своєї роботи. Цей процес можна продовжувати, поки кожна група не скомплектується в первинному складі, або можна задовольнитися лише одним переходом.

Вибираючи гру, керуємося тим, що за короткий час є можливість виконати найбільше обчислень і охопити всіх учнів. У першокласників ще триває період, коли вони перевагу надають ігровій діяльності, важко звикаючи до навчальної. Вони швидко стомлюються, їм тяжко сконцентрувати увагу, набридає одноманітність. Тому гра – один з основних і найефективніших методів організації навчальної діяльності шестирічок. Вивчаючи тему «Лічба», використовуємо такі ігри:

«Порахуйте без помилок!»

Учитель показує цифру на картоні, а діти швидко повинні продовжити рахунок, кидає м'яч учню і називає число, учень швиденько продовжує рахунок до 10, або назад.

«Запуск ракети» (групова гра або індивідуальна)

Дві руки з'єднуємо над головою – це наша умовна ракета. Розпочинаємо рахунок до 10 і назад. Коли дорахували до 1, кажемо: «Один!»- «Пуск!».

«Не помились!»

У ряд на дошці виставлено 7 тварин (будь-які). Швидко ставить запитання:

- Скільки всього тварин?
- Хто стоїть першим?
- Хто стоїть четвертим?....останнім?....третім?
- Хто стоїть перед.....?
- Хто стоїть після?
- Хто стоїть між...?
- Хто стоїть ліворуч?... праворуч?
- Назви сусідів

(Це гра на розташування предметів, встановлення порядкового номеру, визначення кількості. Окрім того вона є підготовчою вправою до вивчення теми наступного і попереднього числа).

Наведемо приклади уроків з використанням схарактеризованих вище методів і вправ.

Математика

Тема уроку. Урок-казка. Лічба в межах 20. Попереднє і наступне числа. Додавання і віднімання виду $14+1$, $17-1$. Розв'язування задач.

Мета: закріплювати знання нумерації чисел другого десятка; формувати навички додавання і віднімання виду $14+1$, $17-1$; удосконалювати навички табличного додавання і віднімання в межах 10, уміння розв'язувати задачі опрацьованих видів; розвивати логічне мислення; виховувати самостійність.

Обладнання: демонстраційний матеріал; предметні малюнки; геометричні фігури; хатинка; казкові герої.

I. Організаційний момент.

Любі діти, у наш клас завітали люди щирі.

Привітайте в добрий час гостей усмішкою й миром.

Привіталися, усміхнулися і до мене повернулися.

Учитель. Діти, хто любить казки? Сьогодні на уроці математики ми помандруємо у казку. В яку ж казку ви вирушите сьогодні? Давайте відгадаємо.

Сидить зайчик на пеньку

Дуже гірко плаче:

А лисичка у хатинці

від радості скаче (Лисичка та Зайчик)

(Будиночок, біля нього сидить іграшковий зайчик з кошачком, в якому завдання. Діти беруть завдання і розповідають віршики.)

1. Зайчик хатку збудував,
Так дбайливо прикрашав,
Жив спокійно – поживав,
Горя й суму він не знав.

2. Та Лисичка хитра ця
Цього Зайчика знайшла.
Хитрувала лютувала,
З хати Зайчика прогнала.
Лиска хвостиком виляє
Слова такі промовляє:

3. (Лиска) Бідний Зайчику ти мій,
Будеш мати дім ти свій
Ось завдання ці зроби,
Та й спокійно вже живи.

4. Звикла Лиска хитрувати
Малих звірів ображати.
Зна, що Зайчик сірий наш
Ще не ходить в перший клас

5. Зна хитрюга рижа ця
Що складні ці завдання
Не зробити Зайченяті
Отже, їй лишитись в хаті.

6. (зайчик) Любі діти ви мої,
Ой, складні завдання ці
Поможіть мені зробити,
Лиску злу пора провчити!

Учитель: Що нам діти тут робити?
Чи нам Зайчика лишити?
Чи хвилинок не збавляти
Ці завдання розв'язати?

Діти: Так, розв'язати ці завдання!

II. Усний рахунок.

Учитель. Ось завдання перше нам,
Нашим славним школярам.
Треба рахувати вміло
Швидко, правильно, сміливо

1. Порахувати від 10-20, 20-10.

- Як ми називаємо ці числа? Чому?
- Назви найменше двоцифрове число;
- назви найбільше двоцифрове число;
- порахуй десятками до 100;

Лиска числа тут лишила
И прочитати їх просила,
Щоб Зайчатко врятувати,
Треба числа прочитати
І хвилинок не збавляти
Ще й "сусідів" показати

2. Гра «Назви пропущені числа» .

1 1 13 1 5 1 8 12 14 17

(Показує карточки із числами, а однокласники читають число і його «сусідів»).

3. Гра « Розмістити числа у певній послідовності».

Отже: – Назвіть найменше та найбільше число.

III. Робота над темою уроку.

Учитель: А тепер вже нам пора
взятися і до пера.
Числа записати
Знання свої показати .

1. Каліграфічна хвилинка.

2. Математичний диктант.

Вчитель: – з хати Лиску щоб прогнати
Слід загадки відгадати.
Якщо справитесь – хвала
А не справитесь – ганьба!
Доведеться ще Зайчиську
На пеньку провести нічку.

(один учень працює за дошкою)

(Віршовані загадки)

1. Кролик вуха нашорошив –
В нього дуже добрий слух.
Хто ж тепер нам скаже точно:
В трьох кролів є скільки вух?(6)

2 . Дві лисички, дві сестрички,
Заплели по дві косички.
Скільки разом у лисичок
Є заплетених косичок?(4)

3. Горобець і 7 синичок
Он летять до годівничок.
Скільки пташок, підкажіть,
Будуть вдячні за обід?(8)

4. Киця Мурка на всі ніжки
Взула шовкові панчішки.
Та одна десь загубилась.
Скільки в киці залишилось?(3)
– Запишіть сусідів чисел 11,16.
(Взаємоперевірка математичного диктанту)
Отже, з цим завданням ми справились.

Фізкультхвилинка. Любі друзі, лише завдяки вашій дружбі, наполегливості ви допоможете Зайчику повернути своє житло. Але і між собою ви теж повинні бути дружні, товариські, а тому проведемо гарну танцювальну хвилинку відпочинку.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. *Робота з математичними наборами. 10+1, 15-1.*

2. *Робота з підручником:*

Номер в книзі ми знайдемо
Приклади розв'яжемо.
Прийшов час вже показати,
Чи вміємо ми рахувати.

3. *Коллективна робота №4*

11 + 1 10 + 3

13 + 1 17 – 7

4. *Самостійна робота (робота в парах)*

20 – 1 17 + 1

14 – 1 10 + 6

Отже, якщо додаємо 1 отримуємо наступне число, а коли віднімаємо 1- попереднє.

5. *Робота над задачами.*

Рано нам іще радіти,
Слід задачу ще зробити.
Добре треба міркувати,
Щоб її вже розв'язати.

Робота над задачею №5:

(читання, аналіз умови, розв'язання, запис у зошитах.) $4+3=7$ (с.)

Отже, якщо запитання скільки ще? Це знак +.

V. Узагальнення і систематизація навчального матеріалу.

Зайчик: Молодці, мої малята

Любі хлопчики й дівчата

Працювали добре ви,

Врятували від біди.

Учитель: Діти, ми виконали всі завдання Лисички. Тепер Зайчик повернеться у свою хатинку. А що ж робити з лисичкою? Ми ж не можемо залишити її на вулиці? Давайте спробуємо для неї збудувати теж хатинку.

VI. Робота з геометричним матеріалом.

– Повторимо, які геометричні фігури ви знаєте?

– Чому вони так називаються?

– Давайте складемо хатинку з геометричних фігур, які є у вас на партах.

Діти самостійно складають з геометричних фігур хатинки.

V. Підсумок уроку.

Пропоную серед великих геометричних фігур на дошці знайти *прямокутник, п'ятикутник, трикутник*. Перегортаю фігури у певній послідовності.

Читаємо хором: МО – ЛОД – ЦІ!

– Чи були труднощі на уроці?

ТЕМА УРОКУ: розв'язування задач складанням рівнянь. Обчислення значення виразів.

МЕТА УРОКУ: формувати вміння розв'язувати задачі складанням рівнянь, удосконалювати знання таблиці множення і ділення; вміння використовувати їх на практиці; розвивати обчислювальні навички, логічне мислення, пізнавальну активність, математичне мовлення; виховувати інтерес до вивчення точних наук.

МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ: комп'ютерний клас

Хід уроку

I. Організація класу

Вчитель:

– Подивіться мені в очі, поглянемо один на одного, посміхнемося.

Привітайте гостей, що до нас завітали.

Хочу чути чого б ви всім побажали.

Діти: Всім присутнім миру зичим і добра.

Вчитель: а тепер до роботи приступати пора.

II. Очікування і повідомлення теми уроку

– Діти, що ви очікуєте від уроку? (діти відповідають)

Вчитель: Тема сьогоднішнього уроку : розв'язування задач складанням рівнянь, обчислення значення виразів. (тема записана на дошці)

Вчитель:

– Діти, уявіть собі, що у нас на уроці сталося диво. Ми відкриваємо філію банку «Математика».

– Що таке банк? Які люди працюють в цьому закладі? (відповіді учнів)

Вчитель: в банку працюють люди, які добре знають математику, інформатику, вмюють швидко мислити, орієнтуватися в різних інформаційно-математичних ситуаціях.

– Як ви гадаєте, люди яких професій працюють у банку? (діти відповідають)

Вчитель: Щоб розподілити професійні обов'язки на уроці, виконаємо на комп'ютері завдання на швидкість і правильність обчислення та розподілимо посадові обов'язки.(Діти працюють на комп'ютерах під керівництвом учителя, виконують вправу «Курчата»)

Учитель оголошує підсумки виконаної роботи і розподіляє обов'язки

1. Керуючий банком
2. Менеджер
3. Офіс- менеджер

4. Операціоніст

5. Касир

(Оцінювання учнів за результатами виконаних робіт)

III. Актуалізація опорних знань

1. Вправа «Мозковий штурм» (діти працюють в парах з картками)

$$16 + 10 = 26 \quad 39 - 18 = 21 \quad 8 \times 9 = 72 \quad 56 : 8 = 7 \quad 64 : 8 = 8$$

Завдання: прочитати вирази по різному

Відповісти на запитання

1. Як знайти невідомий доданок?

2. Як знайти невідоме зменшуване?

3. Як знайти невідомий множник?

4. Як знайти невідоме ділене, дільник?

5. Що означає зменшити число у 8 разів та збільшити у 8 разів?

Математичний диктант

1. Різницю чисел 73 і 10 зменшити у 7 разів. $(73 - 10) : 7 = 9$

2. Число 80 збільшити на частку чисел 56 і 8. $80 + 56 : 8 = 87$

IV. Робота над темою уроку

Вправа 282. Закінчити обчислення, дати відповіді на запитання.

(на дошці)

$$24 : 3 = 8 \quad 48 : 8 = \square \quad 56 : 7 = \square$$

$$3 \times \square = 8 \quad 8 \times \square = 6 \quad 7 \times \square = \square$$

$$24 : 8 = \square \quad 48 : \square = \square \quad 56 : \square = \square$$

– Що одержимо, якщо дільник помножимо на частку?

– Що одержимо, якщо ділене поділимо на частку?

Висновок: Якщо $a : b = c$, то $b \cdot c = a$, $a : c = b$

Робота з підручником

Виконання вправи 284

1. Розгляд алгоритму розв'язування задачі складанням рівняння.

2. Складання учнями задач та розв'язування їх рівнянням.

Фізкультхвилинка (під музичний супровід)

Розв'язування задачі №285 ст. 41

Складання та запис скороченого запису задачі

І к. -24 кг на ? кг більше корові, ніж вівці

8 в. -24 кг

Детальний аналіз задачі

1. Про що запитується в задачі?

2. Чи можемо відповісти на запитання в першій дії?

3. Про що треба дізнатися спочатку?

4. Про що дізнаємося в другій дії? (порівняємо : на скільки кг більше дали корові, ніж вівці)

*Самостійне розв'язування задачі. Взаємоперевірка розв'язання.
Домашнє завдання: рівняння №287, задача №288*

Підсумок уроку

- Чи виправдались ваші очікування?
- Що найбільше сподобалось?
- Як ви вважаєте, які риси характеру допомогли вам виконати завдання?
- Як ви оцінюєте свою роботу на уроці?
(Робота на комп'ютерах у програмі « tix game»)
- У кого з вас з'явилося бажання працювати в банку?

Тема. Дієслова-синоніми. Редагування тексту.

Мета. Поглибити знання учнів про дієслово, його синтаксичну роль, закріпити вміння виділяти дієслова в усному і писемному мовленні, добирати до дієслів синоніми. Розвивати зв'язне мовлення, образне мислення, збагачувати словниковий запас школярів, виховувати любов до природи.

Хід уроку

I. Організаційний момент:

1. Привітання. Створення емоційного фону.

– Діти, поверніться до гостей, привітайтеся. Подумки побажайте добра і здоров'я присутнім, усім людям на Землі, собі. Повертайтеся до мене і почнемо працювати.

– Ми на уроці української мови, як завжди користуємося нашим девізом:

Сидимо – рівно,
Пишемо – гарно,
Слухаємо – уважно,
Відповідаємо – правильно.

II. Установчо-мотиваційний етап.

1. Сьогодні на уроці ви поглибите свої знання про дієслово, зрозумієте, яка багата наша рідна мова, навчитеся добирати синоніми до дієслів.

Працювати будемо за таким планом.

План уроку:

1. Каліграфічна хвилина.
2. Вправа «Мікрофон».
3. Працюємо разом над вправами.
4. Редагуємо тексти групою.
5. Придумуємо загадки.

1. Вправа «Очікування»:

- Що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?
- Як ми повинні працювати, щоб наші очікування здійснилися?

2. Каліграфічна хвилина.

Діти, Ви знаєте багато професій, коли ви закінчите школу, вам захочеться обрати й собі одну із них. Сьогодні на уроці ми спробуємо себе в професії редактора.

– На вашу думку, що входить в обов'язки редактора? з ким співпрацює редактор?

– Що треба вміти і знати, щоб працювати редактором?

Ред письменник редактор письменник
Тихесенький вечір на землю спадають.
І сонце сідали в темнесенький гай.

– Чи все правильно написано в цьому реченні? Що треба змінити?
Чому?

– Запишіть ці речення, поставивши дієслова в правильній формі.

3. Фронтальне опитування.

Вправа «Мікрофон» (Діти 1 ряду ставлять питання учням 2 ряду по темі «Дієслово»)

- Яку частину мови називаємо дієсловом?
- На які питання відповідають дієслова?
- З якою частиною мови пов'язані в реченні?
- Чи бувають дієслова-синоніми?

На сьогоднішньому уроці ми продовжимо вивчати дієслово, навчимося добирати найбільш влучні з них. Адже ми пробуємо себе в ролі редактора!

Перед вами, як перед знавцями рідної мови, стоїть завдання: дібрати синоніми до слова сідає, але так, щоб його можна було вжити зі словом сонце

(Малюнок заходу сонця, місяця в небі)

– Чи можна цей ряд синонімів залишити зі словом учень? Чому? На що звертаємо увагу, коли добираємо синоніми?

III. Сприймання й усвідомлення нового матеріалу.

1. Фронтальна робота за впр.400

Прочитайте текст, визначіть тип тексту, виберіть ті дієслова, які найбільш підходять за змістом.

2. Робота в групах: записати текст з підібраними дієсловами (1 гр.-1,2 речення, 2 гр.-3,4 речення, 3 гр.-5,6 речення, 4 гр.-1,2 реч.)
Перевірка: представник кожної групи читає відредаговані речення.

– Чи впорались ви із редагуванням тексту? Отже можемо взятися за ще цікавіше завдання

3. Робота в групах.

1) Завдання «Добери»

Ліс ще ... в передранішній тиші. Тихо навкруги, мертво. Лиш де-не-де ...пташка. Непевним голосом...зі свого затишку.

Слова для довідки:

дрімає, спить, куняє; прокинеться, встане, пробудиться; заспіває, обізветься, за-цвірінькає.

2) Завдання «Добери»

Цілу зиму кленКрізь сон він чув, як ... хуртовина. Та ось одного ранку до клена ... лагідний промінчик. Дерево

Слова для довідки:

Спав, дрімав, хропів; співає, виє, кричить; доторкнувся, штовхнув, долетів; вскочило, прокинулось, ожило.

3) Відредагуйте текст:

Дзвінко оруть птахи. Повилазили паростки молодї травы .Реве теплий вітерець. Прийшла гомінка весна.

4) Ліс вбирається в зелене вбрання. Випурхнули із зимового притулку перші джмелі. Заверещали дзвінкоголосі солов'ї. З'являється весела весна.

Висновок: яку роль виконують в українській мові синоніми?

4. Гра «Відгадай» (робота в парах)

Діти одержують малюнки та складають загадку за допомогою дієслів Зразок. Світить, гріє, припікає, заходить, сходить (сонце).

Квітка, пташка, учень, півень, взуття ,річка, небо.

5. Домашнє завдання:1) вправа 403 (редагування тексту, добір синонімів до дієслів); 2) скласти загадку за допомогою дієслів.

IV. Підсумок уроку.

Метод «Закінчи речення»

На сьогоднішньому уроці я навчився ...

Робота редактора була для мене ...

Добирати синоніми мені допомагали ...

Найцікавішим для мене було ...

Чи справдилися ваші очікування?

ПІСЛЯМОВА

Процес соціалізації дітей та учнівської молоді є широким і багатограним, оскільки взаємопов'язаний з процесами їх навчання й виховання та торкається соціальних, фізіологічних, психологічних та інших аспектів всебічного розвитку особистості. Забезпечити його ефективність самотужки навчальний заклад не в змозі, що обумовлює необхідність об'єднання зусиль усіх соціальних інститутів та підтримки з боку держави. Тому на часі розроблення місцевих програм сприяння соціалізації дітей та учнівської молоді, реалізацію яких забезпечуватимуть не лише навчальні заклади, але й структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади, соціальні та правоохоронні служби, громадські організації. Потребує оновлення або доповнення нормативно-правова база і не лише у сфері освіти, норми якої б забезпечували превентивну та регулятивну функції зокрема, щодо:

- відповідальності батьків за організацію змістовного дозвілля дітей і дотримання ними правопорядку в місцях громадського скупчення;
- сприяння органів місцевого самоврядування здійсненню громадського контролю за діяльністю торгових і розважальних центрів, спортивних майданчиків тощо на предмет забезпечення ними умов організованого здорового відпочинку неповнолітніх;
- створення медіа-каналів, здатних пропогувати позитивні приклади суспільної поведінки дітей та юнацтва, долучати їх до продукування та поширення суспільно корисної культурно-освітньої інформації;
- створення освітньо-оздоровчих центрів з метою пропогування серед молоді здорового способу життя, поширення інформації про суспільну цінність репродуктивного здоров'я юнаків і дівчат, профілактики та запобігання шкідливим звичкам, захворювання на СНІД;
- розгалуження мережі психологічно-реабілітаційних центрів з метою попередження випадків суїциду в дитячому та юнацькому віці, запобігання міжособистісним конфліктам, застереження від проявів повного усамітнення, маргіналізації (процес соціального падіння або перебування у невисокому й заздалегідь програшному соціальному статусі), інкупуляції (обмеження міжособистісного спілкування).

Таким чином, процес соціалізації особистості є:

- соціальним, оскільки забезпечує усвідомлення дитиною власної суспільної значущості та підготовку до виконання соціальних ролей;
- педагогічним, оскільки сприяє засвоєнню учнями знань, норм і цінностей; набуттю ними позитивного соціального досвіду; залученню школярів до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для становлення і життєдіяльності в соціумі;

– психологічним – прояв індивідуальних психологічних властивостей засвоєння норм і цінностей, здатність до рефлексії себе в соціумі, взаємодія особистості та середовища.

Отже, соціалізація – це двосторонній процес, що містить у собі, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого боку – процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків через його активну діяльність, активне входження в соціальне середовище. Перша складова соціалізації дитини – засвоєння соціального досвіду – це характеристика того, як середовище впливає на неї; другу складову характеризує вплив людини на середовище з допомогою діяльності (пасивність – активність).

Звідси, соціалізація відбувається через три сфери: діяльність, спілкування і самосвідомість особистості. У діяльності відбуваються три важливих процесу (О. Леонтьєв):

1) орієнтування в системі зв'язків, за посередництвом особистісних смислів (особистісний вибір діяльності);

2) центрування навколо провідного виду діяльності, зосередження впливу на ній, супідрядність їй усіх інших видів діяльності;

3) це освоєння особистістю нових ролей і осмислення їх значущості.

Через спілкування здійснюється налагодження та розширення контактів школярів з однокласниками, ровесниками, дорослими.

Самосвідомість – як сфера соціалізації означає становлення смислового «Я» – образу дитини; розуміння особистістю себе як деякої цілісності; визначення власної ідентичності.

Процес соціалізації ніколи не завершується, він продовжується безперервно протягом усього життя. Йому властива внутрішня динаміка здобутків і втрат (Г.С.Костюк), безмежність саморозкриття особистості.

Методичне видання

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРАКТИКО-
ОРІЄНТОВАНИЙ АНАЛІЗ**

Методичні рекомендації

Укладачі:

***КУЗЬМІЧ Тетяна Олександрівна
НАЗАРЕНКО Людмила Миколаївна***